

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
อย่างมีส่วนร่วม: พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

อภิขญา วงศ์ทองศรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
อย่างมีส่วนร่วม: พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

นางสาวอภิษฎา วงศ์ทองศรี

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวลีย์ วรคุณพิเศษ,

Ph.D. (Tropical Medicine)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์,

วท.ค. (วนศาสตร์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ., ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์,

วท.ค. (วนศาสตร์)

ประธานหลักสูตร วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
อย่างมีส่วนร่วม: พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)

วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555

นางสาวอภิษฎา วงศ์ทองศรี

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวลีย์ วรคุณพิเศษ,

Ph.D. (Tropical Medicine)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงเกียรติ เทียธิทรัพย์,

สอ.ค. (สถาปัตยกรรม)

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

นางสาวรมณีย์ ทองคารา,

D.Tech.Sc. (Remote Sensing & GIS)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์,

วท.ค. (วนศาสตร์)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ., ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์กัมปนาท ภัคดีกุล,

Ph.D. (Civil and Environmental Engineering)

คณบดี

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความกรุณาอย่างสูงจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิยะกาญจน์ เทียะทรัพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้อบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำทั้งเรื่อง การเรียน การงาน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานและการใช้ชีวิตมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวสิทธิ์ วรรณพิเศษ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความกรุณาช่วยเหลือ ในการตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ รวมถึงได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงเกียรติ เทียะทรัพย์ ประธานกรรมการควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติมจนวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ โครงการรักษ์ป่า สร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียงของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำหรับทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ รวมถึง ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความ อนุเคราะห์ช่วยเหลือในทุกๆ ด้านด้วยดี รวมไปถึงเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดประชุมระดมความคิด ร่วมกับชุมชน และผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้เข้าร่วมวิจัยทุกท่าน ซึ่งเป็นหัวใจหลักของวิทยานิพนธ์ ที่ ให้ความร่วมมือ และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอขอบคุณนายอนาวิน สุวรรณะ และนางสาวธีรันทรา ศิริสวัสดิ์ สำหรับความ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ในรั้วมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ตลอดจนทีมงาน ผู้ช่วยวิจัยทุกท่าน ที่เป็นส่วนหนึ่งให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงด้วยดี

และขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่ช่วยประสิทธิประสาทวิชาความรู้ มอบโอกาส ที่ดีทางการศึกษา ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุนและเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่งมาโดยตลอด จนทำให้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

อภิษฎา วงศ์ทองศรี

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม:

พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

DEVELOPING CRITERIA AND INDICATORS FOR WETLAND ZONING BY PARTICIPATION:
BURI RAM PROVINCE WETLAND INTERNATIONAL SITES

อภิษฎา วงศ์ทองศรี 5237424 ENEP / M

วท.ม. (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์, Ph.D. (FORESTRY WATERSHED
MANAGEMENT), สุวลีย์ วรคุณพิเศษ, Ph.D. (TROPICAL MEDICINE)

บทคัดย่อ

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาจากเทคนิคการเรียกชื่อ จำนวน 33 คน และประยุกต์ใช้เทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) เป็นเครื่องมือในการประชุมระดมความคิด เพื่อพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม เมื่อได้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดจากกระบวนการมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาต้นแบบข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของการบรรยาย ตาราง และการถอดบทเรียนจากการประชุมระดมความคิด ซึ่งผลการศึกษาสรุปลงได้ดังนี้ ข้อกำหนดและตัวชี้วัดจากการประชุมระดมความคิด พบว่า มีข้อกำหนด 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ ด้านการเข้าถึง ด้านสังคม และด้านการจัดการ ส่วนข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม พบว่า มีข้อกำหนด 5 ด้าน คือ ด้านความสอดคล้องของกฎหมายต่างๆ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำ ด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ และด้านนโยบายและแผนการจัดการ ซึ่งการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม นั้นต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจำแนกเขตการจัดการ/ พื้นที่ชุ่มน้ำ/ การมีส่วนร่วม

DEVELOPING CRITERIA AND INDICATORS FOR WETLAND ZONING BY PARTICIPATION: BURI RAM PROVINCE WETLAND INTERNATIONAL SITES

APICHAYA VONGTHONGSRI 5237424 ENEP/M

M.Sc. (SUSTAINABLE ENVIRONMENT PLANNING)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: PIYAKARN TEARTISUP, Ph.D.
(FORESTRY-WATERSHED MANAGEMENT), SUWALEE WORAKHUNPISET,
Ph.D. (TROPICAL MEDICINE)

ABSTRACT

The objective is participatory research and a quality research including 33 participants and applies with Appreciation Influence Control (AIC). AIC technique becomes an important tool of brainstorm for developing indicators and requirements in classifying management of wetland. After all participants get requirements and indicators, researchers will analysis and synthesize information and review researching data. They will develop indicators and requirement of management in wetland and present by describing, table, and lesson from meeting. We can conclude as follow, we found that there are 5 factors of indicators and requirements in brainstorm, which are physical, biological, social, managements, and approaching. For indicators and requirements in management of wetland, we found that there are 5 factors including law, participation of community in wetland, physical, biological, and policy. Moreover, to develop indicators and requirements in management of wetland, we have to concern about desire of community, area, environment, economic, society, and culture.

KEY WORDS: ZONING MANAGEMENT/ WETLAND/ PARTICIPATION OF
THE COMMUNITY

124 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ง
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.5 นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	6
2.1 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ	6
2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	14
2.3 เทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) ในงานวิจัย	18
2.4 ความสำคัญของพื้นที่ศึกษา	20
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	22
3.1 ขั้นตอนการวิจัย	22
3.1.1 ขั้นตอนเตรียมการ	22
3.1.2 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	23
3.1.3 พัฒนา และปรับปรุงเทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC)	23

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.1.4 การประสานงาน	29
3.1.5 ดำเนินการวิจัยตามเทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (AIC)	30
3.1.6 การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการศึกษา	30
3.1.7 การทดสอบความเที่ยงตรงของการมีส่วนร่วม	30
3.1.8 อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	30
บทที่ 4 ผลการศึกษาและอภิปรายผล	32
4.1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชุ่มน้ำ	32
4.2 ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	33
4.3 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	34
4.3.1 เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน	34
4.3.2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน	35
4.4 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	37
4.4.1 ข้อกำหนดด้านกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	37
4.4.2 ข้อกำหนดด้านลักษณะภูมิประเทศ	38
4.4.3 ข้อกำหนดด้านทรัพยากร	38
4.4.4 ข้อกำหนดด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม	38
4.4.5 ข้อกำหนดด้านจัดการ	39
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา	43
5.1 การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	43
5.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	43
5.1.2 การประชุมระดมความคิด	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.1.3 การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย	46
5.1.4 การเรียนรู้จากชุมชน	47
5.2 ข้อเสนอแนะ	48
5.2.1 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ อย่างมีส่วนร่วม	48
5.2.2 การประยุกต์กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	57
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย	58
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ	78
รายการอ้างอิง	100
ภาคผนวก	113
ภาคผนวก ก แสดงชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา	114
ภาคผนวก ข แสดงจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก	115
ภาคผนวก ค แสดงรายชื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากเทคนิคการเรียกชื่อ	117
ภาคผนวก ง แสดงแบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน	118
ภาคผนวก จ แสดงภาพกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	119
ประวัติผู้วิจัย	124

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1-1	แสดงระยะเวลาและขั้นตอนในการวิจัย	4
2-1	แสดงสรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ อนุรักษ์ในประเทศไทย และต่างประเทศ	10
3-1	แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และแหล่งข้อมูล	22
3-2	แสดงสรุปการวิเคราะห์ผลการวิจัย	31
4-1	แสดงลักษณะพื้นฐานทางประชากรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	32
4-2	แสดงข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ อย่างมีส่วนร่วม	41
5-1	แสดงตัวตรวจสอบข้อกำหนดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ อย่างมีส่วนร่วม	49

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
4-1	แสดงแผนภูมิความคิดสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน	33
4-2	แสดงแผนภูมิความคิดเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน	35
5-1	แสดงแผนภูมิกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	56

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตครอบคลุมปัจจัยสี่ของมนุษย์ เป็นแหล่งประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ รวมถึงเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติขนาดใหญ่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552) ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทยมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องและที่มีอยู่ก็มีสภาพเสื่อมโทรม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2553) ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นจากการขยายตัวทางประชากรและทางเศรษฐกิจ จนทำให้มีการรุกรานพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ อีกทั้งมีการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำจนเกินศักยภาพในการรองรับ ส่งผลให้คุณภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น (สำนักพัฒนาบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555) ในการแก้ปัญหาการรุกรานพื้นที่ชุ่มน้ำและปัญหาการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ ด้วยการจำแนกเขตการจัดการหรือการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ นอกจากเป็นการบรรเทา ลดผลกระทบทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำได้ ยังเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำอีกด้วย แต่ในการจำแนกเขตการจัดการหรือเขตการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เป็นไปตามบริบทของพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำที่ชุมชนสามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวมาใช้ประโยชน์ได้มากมายหลายชนิด ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนั้น การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถแก้ไขปัญหาหรือลดความขัดแย้งต่างๆ ได้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนจะยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550)

พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่อนุรักษ์ มีความสำคัญในฐานะพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติที่ทุกภาคส่วนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำดิบเพื่อการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและชลประทาน แหล่งนันทนาการ อีกทั้งในปี พ.ศ. 2555 พื้นที่ชุ่มน้ำดังกล่าวเป็นพื้นที่ทดลองปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่พื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552 และอนาวิน สุวรรณะ, 2555) ที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำได้ ผลจากการบูรณาการงานวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้จำแนกเขตการจัดการพื้นที่อื่นๆ เพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยมีพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจำแนกเขตการจัดการ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งสนับสนุนและเสริมสร้างให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในท้องถิ่น มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ทบทวนข้อกำหนด และตัวชี้วัดต่างๆ ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- ศึกษาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจากการประชุมระดมความคิดกับชุมชน โดยใช้เทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/AIC)
- พัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม
- เสนอแนะข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุ่มน้ำ

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา

งานวิจัยครั้งนี้ใช้พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก (พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์) เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายในการทำงานที่ต้องมีอย่างต่อเนื่องที่ผู้วิจัยได้เป็นฝ่ายศึกษาหรือเก็บข้อมูลเพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นไปเพื่อเสริมสร้างพลังแก่ชุมชนให้คิด วิเคราะห์ปัญหา เสนอข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการจากพื้นฐานความต้องการของชุมชน นำไปสู่การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งการทำงานกับชุมชนท้องถิ่นถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับฐานรากของสังคมและเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2553-2555 โดยแบ่งตามขั้นตอนการวิจัย (ตารางที่ 1-1)

1.3.3 ขอบเขตด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ด้านประชากรเป้าหมาย ผู้วิจัยได้ศึกษาจากประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ด ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และต้องเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหรือผู้เสียประโยชน์จากการเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งประชากรเป้าหมาย (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) นั้นมาจากเทคนิคการเรียกชื่อ

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทำให้เข้าใจถึงสถานการณ์ปัจจุบันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก

1.4.2 ทำให้เข้าใจรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ

1.4.3 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

1.5 นิยามศัพท์

ข้อกำหนดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง เกณฑ์ที่ใช้ประเมินการตัดสินใจเพื่อจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับข้อกำหนด เป็นรายละเอียดย่อยในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์หลักการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ของภาครัฐกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง ผู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุ่มน้ำหรือผู้ที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก ที่อยู่อาศัยในตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ด ที่มีการอยู่อาศัยตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดมความคิดร่วมกันในการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

2.1 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ

ข้อกำหนด คือเกณฑ์ ค่ามาตรฐานที่ใช้ในการประเมินการตัดสินใจอย่างยุติธรรมเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือค่าบ่งชี้ระดับคุณภาพของการดำเนินงานผลที่ได้รับจากการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานมีมาตรฐานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานต่างๆ ได้อย่างทันท่วงที (สมศรี ศิริขวัญชัย, 2548) โดยค่าบ่งชี้นั้นอาจเป็นตัวเลขหรือข้อความที่เป็นประเด็นสำคัญของงาน ซึ่งคำว่าข้อกำหนดนั้นถูกบัญญัติขึ้นมาครั้งแรกจากการประชุมนานาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก ณ ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 (ระวี ถาวร, 2549) สำหรับความสำคัญของข้อกำหนดนั้น คือใช้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือใช้ประเมินผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ช่วยลดความยุ่งยากในการตัดสินใจเกิดมาตรฐานที่ทำให้เข้าใจตรงกัน อีกทั้งใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญประกอบการพิจารณาตรวจสอบการบริหารจัดการได้ (พรอัญชลี พุกชาญคำ, 2551)

ส่วนตัวชี้วัด คือตัวแปรที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างชัดเจน มีความสัมพันธ์กับข้อกำหนดโดยบ่งบอกถึงรายละเอียดที่ช่วยขยายความให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2536) สามารถวัดผลความสำเร็จของงานหรือความก้าวหน้าของการดำเนินงาน รวมทั้งใช้ตรวจสอบคุณภาพ ประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าของการดำเนินงานหรือความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานได้ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ และตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ (ประกอบ วิโรจน์บุญ, 2547) ทั้งนี้ลักษณะตัวชี้วัดที่ดีควรมีการแสดงค่าเชิงปริมาณและคุณภาพเป็นตัวเลขเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ มีความชัดเจน เข้าใจง่าย เป็นที่ยอมรับในทางวิทยาศาสตร์หรือในสาขาความรู้ที่เกี่ยวข้องมีความสอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของงาน นำไปวัดผลการดำเนินงานได้จริง และสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ภายในเวลาที่เหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

สำหรับตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (สุวลักษณ์ สาธุมนัสพันธุ์,

2554) ได้แก่ 1) ตัวชี้วัดที่เป็นภาวะกดดัน เป็นตัวชี้วัดเชิงลบที่เกิดจากปัจจัยคุกคาม ปัญหาหรือนิเวศ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า ปริมาณน้ำเสียที่ปล่อยลงคลอง 2) ตัวชี้วัดทางสถานภาพ เป็นตัวชี้วัดที่บ่งชี้สถานภาพทรัพยากร เช่น ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ ความหนาแน่นของต้นไม้ และ 3) ตัวชี้วัดการตอบสนอง เป็นตัวชี้วัดที่มีผลเชิงบวกที่นำไปสู่ความสำเร็จของการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น อัตราการรอดตายของการปลูกต้นไม้ ทั้งนี้ตัวชี้วัดนั้นควรครอบคลุมทั้งด้านนิเวศวิทยา เศรษฐกิจและสังคมที่พิสูจน์ได้จริง

UNESCO (2006) ได้ให้ความสำคัญของตัวชี้วัดว่า ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการที่ใช้ระบุปัญหา วางแผน และประเมินผลการพัฒนาตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อตัดสินความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือรับทราบถึงความก้าวหน้าของงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน และนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ทันต่อสถานการณ์ ก่อเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการดำเนินงานในระยะยาว (พรอญชลี พุกชาญคำ, 2551, และสุวลักษณ์ สาธุนันตพันธุ์, 2554) ทั้งนี้การดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้นำตัวชี้วัดมาใช้เป็นเครื่องมือวางแผนจัดการหรือรายงานสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) นำตัวชี้วัดมาใช้ในการติดตามตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่ออนุรักษความหลากหลายทางชีวภาพ ส่วนแนวทางการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการระดับนานาชาตินำตัวชี้วัดมาใช้ในการติดตามสถานการณ์ของทรัพยากรชายฝั่ง การประเมินความก้าวหน้าในการจัดการชายฝั่ง และประเมินความสำเร็จในการจัดการชายฝั่ง (Belfiore, 2003) ทั้งนี้ตัวชี้วัดควรมีหลายด้าน และมีความสะดวกในการใช้งาน เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และมีความสำคัญที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับในสังคมสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ผู้วางแผนและกำหนดนโยบายหรือผู้ปฏิบัติ

ดังนั้น ข้อกำหนดในความหมายของงานวิจัยนี้ คือเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกเขตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดมาตรฐานในการตัดสินใจจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ โดยเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เห็นความแตกต่างของพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนตัวชี้วัด คือตัวแปรซึ่งบ่งบอกถึงรายละเอียดเพิ่มเติมของข้อกำหนดในการจำแนกเขตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการวิเคราะห์ผลหลักการจำแนกเขตการจัดการของภาครัฐร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เข้าใจได้ง่าย สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริงได้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการจำแนกเขตการจัดการต่างๆ นำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยสามารถสรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัด

ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ได้ 5 ข้อกำหนด ได้แก่ ข้อกำหนดด้านกฎหมาย ภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และข้อกำหนดด้านการจัดการ

ข้อกำหนดด้านกฎหมาย มีตัวชี้วัดคือความสอดคล้องของกฎหมาย ประกาศ ข้อบังคับ ต่างๆ ในกฎหมายระดับชาติและท้องถิ่น การควบคุมการใช้ของกฎหมาย ประกาศ ข้อบังคับต่างๆ ในกฎหมายระดับชาติและท้องถิ่น และการชำระภาษี/ค่าธรรมเนียมที่ใช้บังคับต่างๆ

ข้อกำหนดด้านภูมิศาสตร์ มีตัวชี้วัดคือลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศ

ข้อกำหนดด้านทรัพยากร ประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพและทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรกายภาพ ได้แก่ ทรัพยากรดิน มีตัวชี้วัดคือความอุดมสมบูรณ์ของดิน สมรรถนะการพังทลายของดิน และทรัพยากรน้ำ ตัวชี้วัดคือปริมาณน้ำ และคุณภาพน้ำ ทรัพยากรชีวภาพ ได้แก่ ป่าไม้ ตัวชี้วัดคือประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่ การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่ และทรัพยากรสัตว์ป่า มีตัวชี้วัดคือจำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายาก ใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่ การพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม คือการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่นั้นต้องให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการดำรงชีวิตได้ทั้งปัจจุบันและอนาคตเพื่อสนองความต้องการในการประกอบอาชีพ และสร้างรายได้ มีตัวชี้วัดคือคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การประกอบอาชีพ รายได้ โอกาสการจ้างงานที่เพิ่มสูงขึ้น อัตราการย้ายถิ่นลดลง มีการปรับปรุงหรือพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค และตัวชี้วัดด้านความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัดคือนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การมีนโยบายที่ชัดเจน มีแผนการจัดการในระยะยาว มีความสอดคล้องกับผังเมืองและการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับตัวชี้วัดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น สิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ

ทั้งนี้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดดังกล่าวมีคุณลักษณะวิชาการ และเป็นแนวทางการศึกษาที่ใช้กันแพร่หลาย Baskent และ Yolasigmaz, 1999 กล่าวว่าวิธีการที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องการคำนึงถึงความต้องการของชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาในการปรับโครงสร้างข้อกำหนดและตัวชี้วัด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยพัฒนาจากการสำรวจพื้นที่ การ

ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการผสมผสานหลักการทางวิชาการกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับคณะผู้วิจัย ที่มุ่งเน้นการระดมความคิดจากชุมชนให้เกิดการรับรู้และทำความเข้าใจในความสำคัญและบทบาทของพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีต่อชุมชน นำไปสู่การสร้างตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน ซึ่งตัวชี้วัดที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะการจัดการแบบล่างขึ้นบน คือนำบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่เข้าใจได้ง่าย และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง แตกต่างจากการสร้างตัวชี้วัดในลักษณะบนลงล่างที่พัฒนาตัวชี้วัดจากผู้กำหนดนโยบาย ทำให้ตัวชี้วัดต่างๆ เป็นภาพรวมในระดับประเทศจึงนำไปใช้ประโยชน์ได้เพียงบางส่วน (คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553) ทั้งนี้ต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติแต่ละพื้นที่ รวมถึงบริบทและความต้องการของชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ (<http://chm-thai.onep.go.th/chm/PA/Detail/IUCN.html>) นำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีการจัดการและการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืนเพื่อให้พื้นที่ชุ่มน้ำมีศักยภาพทางนิเวศตอบสนองความต้องการของมนุษย์ต่อไป (เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน, 2555) ซึ่งรายละเอียดของข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย และต่างประเทศ (ตารางที่ 2-1)

ตารางที่ 2-1 สรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทยและต่างประเทศ

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด	แหล่งข้อมูล									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1 ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.1 มีความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	1.2 การควบคุมการใช้ของ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.2 มีการควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
2. ภูมิศาสตร์	2.1 ลักษณะภูมิประเทศ	2.1.1 ความลาดชันของพื้นที่	●	●	●		●	●	●	●	●	●
	2.1.2 ระดับความสูงต่ำของพื้นที่จาก ระดับน้ำทะเล	2.1.2 ระดับความสูงต่ำของพื้นที่จาก ระดับน้ำทะเล	●	●		●	●	●	●	●	●	●
3. ทรัพยากร	3.1 ดิน	3.1.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก		●	●	●			●	●	●	
		3.1.2 การชะล้างพังทลายของดิน	●	●					●			

ตารางที่ 2-1 สรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดกาารพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทยและต่างประเทศ (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ชี้วัด	แหล่งข้อมูล									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.2 น้ำ	3.2.1 ปริมาณน้ำ	3.2.2 คุณภาพน้ำ			●	●	●					
					●	●	●					
	3.3 ป่าไม้	3.3.1 ประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ	●	●		●	●					
		3.3.2 จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่	●	●	●	●	●					
		3.3.3 การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่				●	●					
3.4 สัตว์ป่า	3.4.1 จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่	3.4.2 การพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่	●	●	●	●	●					
						●	●					
	4.1 คุณภาพชีวิตที่ดี	4.1.1 สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมได้				●	●					
4. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม		4.1.2 รายได้เพิ่มขึ้น			●							
		4.1.3 มีการปรับปรุงหรือพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ	●		●	●						

ตารางที่ 2-1 สรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทยและต่างประเทศ (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด	แหล่งข้อมูล									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. การจัดการ	4.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม	4.2.1 การจ้างงานที่เพิ่มขึ้น					●					
		4.2.2 อัตราการย้ายถิ่นลดลง					●					
		4.2.3 มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม			●							
	5.1 นโยบายการจัดการ	5.1.1 มีนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน	●		●			●				
		5.1.2 มีแผนการจัดการในระยะยาว	●	●	●	●	●					
		5.1.3 มีความสอดคล้องกับผังเมือง และการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน	●		●	●	●					
	5.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน	5.2.1 สิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ		●	●	●	●					
		5.2.2 สิทธิในการแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ				●	●	●			●	●
		5.2.3 สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ	●	●	●						●	●

ปรับปรุงจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (2555)

¹ การจำแนกเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติ

² การจำแนกพื้นที่ป่าไม้

³ การจำแนกเขตการจัดการชีวมณฑล

⁴ การจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

⁵ การจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชายฝั่งทะเล

⁶ Qualitative multi-criteria approaches to assessing indicators of sustainable forest resource management (2546)

⁷ Illinois Forestry Development Council (2547)

⁸ Defining Sustainable Forest Management in Canada (2548)

⁹ Sustainability criteria and indicators for the Makiling Botanic Gardens in Los Banos, Laguna, Philippines: An application of the CIFOR C&I toolbox (2551)

¹⁰ Use of Multi-Criteria Analysis (MCA) for Supporting Community Forest Management (2555)

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การมีส่วนร่วมของชุมชน คือการกระจายโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล และร่วมกันตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร โดยมีลักษณะการเข้าร่วมตั้งแต่ร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามและประเมินผล (รตยา สารพร, 2552 และสุวลักษณ์ สาธมนัสพันธุ์, 2554) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยรูปแบบการกำหนดชีวิตของตนเอง พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ให้เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมของสังคมส่วนรวม นำไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน (องค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2554 และถวิลวดี บุรีกุล, 2555) ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนจะนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจ และลดบทบาทของรัฐในการกระจายอำนาจจากภาครัฐที่รวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรมาไว้เพียงองค์กรเดียวมากระจายสู่ชุมชนท้องถิ่น (ชนิกา จึงวิสุทธิชน, 2550) นำมาสู่ภาวะอนาธิปไตยเพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือกหรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีข้อผูกมัดในสิ่งที่ทำและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการพัฒนา (เจมส์ แอล เกรย์ตัน, 2555)

สำหรับประเทศไทย มีแนวคิดให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) หลังจากเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานราชการส่วนกลางไม่สามารถดูแลและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ (อภิญา คุณาพรธรรม, 2551) ทำให้มีการผลักดันชุมชน และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยปรากฏให้เห็นเด่นชัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) และฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานราชการของท้องถิ่นกับชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกขั้นตอนดังกล่าว ทั้งการจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมการตัดสินใจการร่วมปฏิบัติงาน รวมถึงการติดตามตรวจสอบและมุ่งเสริมสร้างความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) เรื่องยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ให้ความสำคัญกับการปรับกลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นปรับเปลี่ยน

พฤติกรรมของคนไทยให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชาติและเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (แก้วคำ ไกรสรพงษ์, 2548) สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2550) ได้ให้สิทธิกับชุมชนท้องถิ่นบุคคลในการใช้วัฒนธรรมและจารีตประเพณีในการคุ้มครองดูแลบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและให้อำนาจและหน้าที่แก่องค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถดูแลตัวเองได้ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต, 2553) อีกทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนในหลายพื้นที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่การดูแลทรัพยากร และการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากร (ชล บุญนาค, 2554) ซึ่งได้รับการยอมรับในเวทีระหว่างประเทศ (องค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2554)

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติตั้งแต่การศึกษา ประเด็นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขป้องกันปัญหา ตัดสินใจและดำเนินการแก้ไขป้องกันปัญหาร่วมกันเพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนมี 5 ระดับ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางแก้ไขการจัดการทรัพยากร แม้เป็นระดับที่ชุมชนมีบทบาทน้อย แต่มีความสำคัญ เพราะเป็นการเริ่มต้นเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่ระดับอื่นๆ ต่อไป 2) การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือระดับนี้ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของภาครัฐ 3) การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน โครงการ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ อาจดำเนินการในรูปแบบการทำงานร่วมกับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นใจว่า ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณา 4) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือก แนวทางแก้ไข และการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ

5) การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นระดับของการมอบอำนาจการตัดสินใจให้ประชาชนเป็นผู้กำหนด มักเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (ณัฐพิชา ลิ้มปัทมญาณวัฒน์, 2550, รตยา สารพร, 2552 และชนิกา จิงวิสุทธิชน, 2552) ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้ง และสร้างข้อตกลงร่วมกัน มีการกระจายข้อมูลข่าวสาร และความเข้าใจ รวมถึงร่วมกันแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาตามระดับการมีส่วนร่วม (เปรมรัตน์ แก้วมาลี, 2551)

ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐในอดีต อยู่บนฐานคิดที่เชื่อว่าคนไม่สามารถร่วมมือกันในการดูแลรักษาหรือจัดการการใช้ทรัพยากรร่วมได้ แต่จะแย่งกันใช้ทรัพยากรจนกระทั่งทรัพยากรหมดหรือเสื่อมสภาพไป ทำให้รัฐต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดการรวมอำนาจการตัดสินใจ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดกฎและนโยบาย ส่วนชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติตาม (สุว-ลักษณ์ สาธมนัสพันธุ์, 2554) สะท้อนแนวคิดที่ว่า รัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการบริหารจัดการ และมีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจ ซึ่งการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจนี้ไม่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครอง รักษาทรัพยากร ส่งผลให้ชุมชนยึดติดว่าการจัดการดังกล่าวนี้มิใช่หน้าที่ของชุมชน ตลอดจนเคยชินกับระบบที่รัฐต้องมีการขอรับพิชชอบในการดูแลรักษาทรัพยากรในฐานะสาธารณสมบัติของชาติ (เจมส์ แอล เกรย์ตัน, 2551) จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรอีกด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการกระจายอำนาจจากภาครัฐลงสู่ระดับท้องถิ่นให้อำนาจชุมชนในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน (IUCN, 2553) ลดการพึ่งพิงความช่วยเหลือจากภาครัฐ นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง (อภิญา คุณาพรธรรม, 2551) ตลอดจนเป็นกลไกพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ซึ่งแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วย 1) การศึกษาทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมแนวคิดและวิถีชีวิตของคนในชุมชน 2) การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในประเด็นปัญหาและแนวของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนและกำหนดแนวทางการพัฒนา 4) การกระจายทรัพยากรอำนาจและความรับผิดชอบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรชุมชนของตนเอง เพราะชุมชนเป็นผู้รู้ระบบทรัพยากรและปัญหาได้ดีกว่าบุคคลภายนอก เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ และผลกระทบโดยตรง (ฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต, 2553) แนวทางสร้างการมีส่วนร่วม

จึงต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งหน่วยงานภาครัฐหรือองค์การพัฒนามีบทบาทในการประสานและผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วมให้ดำเนินการลุล่วงได้ (ชล บุญนาถ, 2554)

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่สามารถวัดระดับของการมีส่วนร่วมได้เป็นปริมาณอย่างเป็นรูปธรรม ต้องอาศัยมิติเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญต่ออำนาจในการตัดสินใจ โดยวัดจากประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติ และวัดจากการรับรู้ของบุคคลอื่นๆ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) โดยวัดจากการตัดสินใจ การเข้าร่วมกิจกรรม และการร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมที่เกิดจากกิจกรรมนั้นๆ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546) อีกทั้งยังสามารถวัดระดับการมีส่วนร่วมโดยใช้บันไดการมีส่วนร่วม 8 ขั้นตอนจากการมีส่วนร่วมขั้นต่ำ (ระดับ 1-2) คือการมีส่วนร่วมเทียม ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่มีเพียงคนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาทหลักในการตัดสินใจ ส่วนการมีส่วนร่วมขั้นเป็นการวัด สามารถกลาง (ระดับ 3-5) คือการมีส่วนร่วมบางส่วน ความคิดเห็นของประชาชนยังไม่มีหลักประกันว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมขั้นสูง (ระดับ 6-8) คือการเพิ่มระดับการตัดสินใจในการเจรจา การใช้อำนาจผ่านตัวแทน หรือเป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจโดยตรง (ชลธิดา ทรัพย์มณี, 2547) ส่วนงานวิจัยของกลกิจ ทบบัณฑิต (2548) ได้เสนอตัวชี้วัดในระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ ความสนใจ การเข้าร่วมประชุม การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ทั้งนี้จะวัดจากลักษณะต่างๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกของกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรด้วยความสมัครใจ โดยให้ความร่วมมืออย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการอยู่เสมอ (โสภิตา สุรินทร์, 2553) และการเสาะสละเพื่อการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งงานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้งานวิจัยดังกล่าว โดยพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนจากพฤติกรรมในขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการกล่าวตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งนี้จะใช้การสังเกตความถี่ในการเข้าร่วมประชุม ความสนใจและตั้งใจฟังวิทยากร และความร่วมมือในการแสดงความคิดเห็น เพื่อวัดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

2.3 เทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) ในงานวิจัย

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้เทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์หรือ AIC ในงานวิจัยต่างๆ พบว่า AIC เป็นกระบวนการที่เหมาะสมในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยปรากฏเด่นชัดในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2551) เป็นเทคนิคที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างพลังในการแสดงออกทางความคิดผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งการคิด วิเคราะห์ วางแผนและการดำเนินงาน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งศักยภาพของผู้เข้าร่วมประชุมระดมความคิด (ชนพรธณ ธานี, 2540 และสุวลักษณ์ สาธมนัสพันธุ์, 2554) ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย อีกทั้งเสริมสร้างการรับรู้และความเข้าใจในสิทธิการแสดงความคิดเห็น เกิดความภูมิใจในศักยภาพของตนเอง สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามหลักการสากลที่จำเป็นและเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2549) บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคที่น่าเอาคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา (อรพินท์ สฟโชคชัย, 2537 และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554)

เนือทิพย์ สุวรรณภาณุ (2546) และกฤษณะ จันทรปรารักษ์ (2550) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า กระบวนการ AIC เป็นวิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันมีการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาต่างๆ เนื่องจากขั้นตอนของกระบวนการ AIC เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนได้มีโอกาสสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัดความต้องการเห็นสิ่งที่ดีงามเกิดขึ้นและเห็นศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องชัดเจนขึ้น กระบวนการ AIC โดยแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ เป็นกระบวนการประชุมที่สามารถระดมพลังสมอง เพื่อหาทางแก้ไขปัญหา และหาแนวทางพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์ เป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพมากในการเตรียมบุคลากรทั้งในด้านความร่วมมือร่วมใจ ด้านทัศนคติต่อประเด็นที่ดำเนินการ รวมถึงเป็นเทคนิคที่ให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นอย่างดี (สุภัทรา ถิกสธิตย์ และเรณูภา กลับสุข, 2554) ด้านครรชิต พุทธโกษา (2554) ประยุกต์ใช้การวาดภาพในกระบวนการ AIC เพื่อสะท้อนประสบการณ์ในอดีต สภาพปัจจุบันกับจินตนาการถึงความมุ่งหวังในอนาคตของชุมชน ซึ่งการวาดภาพเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกสะท้อนสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจออกมาอย่างแท้จริง โดยบางเรื่องราวที่ไม่สะดวกใจที่จะพูดโดยเปิดเผยก็สามารถสะท้อนออกมาเป็นรูปภาพแทนการพูด จึงเป็นสื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่ไม่ค่อยกล้าพูดได้ร่วมอธิบายความคิด ประสบการณ์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้การวาดภาพช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง เป็นวิธีการที่ทำได้ง่ายและเป็นรูปธรรมกว่าการพยายามรวมแนวคิดของ

แต่ละคนโดยการอภิปรายหรือการเขียน และเป็นสื่อถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพร่วมกันและการมีส่วนร่วมในการสร้างกรอบความคิดตามภาพของกลุ่ม ส่วนผลการวิจัยของนริศรา ทุมภา (2545) ประยุกต์ใช้กระบวนการ AIC เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความรักสามัคคีการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงพยาบาลที่ยั่งยืนได้ โดยพบว่า กระบวนการ AIC สามารถเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อน-หลังของผู้เข้าร่วมการประชุม และจากการติดตามผล 6 สัปดาห์หลังการประชุมพบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่ได้ริเริ่มและดำเนินการนำโครงการสิ่งแวดล้อมที่ได้ร่วมกันคิดมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมในหน่วยงานของตนสอดคล้องกับผลการวิจัยของฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต (2553) พบว่า การเข้าร่วมของผู้เข้าประชุมได้เพิ่มทักษะและมีเจตคติที่ดีในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ได้เรียนรู้กระบวนการในการวางแผน ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกันกำหนดแนวทางการวางแผนพัฒนาและจัดทำแผนงานโครงการต่างๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างการยอมรับความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2549) ส่วนผลการประเมินการพัฒนาร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการทดสอบความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนและทดสอบเจตคติที่มีต่อกระบวนการการวางแผนพัฒนาชุมชนและสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการทำแผนพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อการวางแผนพัฒนาชุมชน ส่วนการสังเกตทักษะความสามารถในการปฏิบัติการพัฒนาร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมมีทักษะความสามารถในการปฏิบัติและทักษะการวางแผนในระดับมาก ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ เพศ และการเข้าร่วมประชุมระดมความคิด (สุภัทรา ถิกสถิตย์ และ เรณูกา กลับสุข, 2554) นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องมีความตั้งใจ สามัคคี ร่วมมือ เสียสละอดทน มุ่งมั่นที่จะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาโดยเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน (กฤษณะ จันทร-ปรารักษ์, 2550) จึงเป็นกระบวนการที่เหมาะสมในการพัฒนาร่วมเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนทั้งนี้ควรไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนแต่ละแห่งเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและการจัดทำแผนชุมชนอย่างแท้จริง (ฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต, 2553) ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำกระบวนการ AIC มาใช้เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนในการวิจัยครั้งนี้

2.4 ความสำคัญของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ระหว่างเส้นละติจูดที่ 14 องศา 15 ลิปดาเหนือ ถึง 15 องศา 45 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 102 องศา 30 ลิปดาตะวันออก ถึง 103 องศา 45 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 10,322.88 ตร.กม. (6,451,803 ไร่) ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง พื้นที่ลาดจากทิศใต้ลงไปทิศเหนือ พื้นที่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นน้อยเป็นที่ราบขั้นบันไดช่องเขาที่เกิดจากภูเขาไฟระเบิดเมื่อประมาณเก้าแสนถึงหนึ่งล้านปีเศษ จึงทำให้จังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญคือมีพื้นที่สูงและภูเขาทางตอนใต้ พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นตอนกลางของจังหวัด และพื้นที่ราบลุ่มตอนเหนือริมฝั่งแม่น้ำมูล

จังหวัดบุรีรัมย์อยู่ในแถบของลมมรสุมเขตร้อน โดยทั่วไปจังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะอากาศคล้ายคลึงกับทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 ฤดู โดยฤดูร้อนอยู่ระหว่างปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนอยู่ระหว่างปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวอยู่ระหว่างปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ในช่วงฤดูร้อนอากาศร้อนอบอ้าวและร้อนจัดมากในบางช่วงส่งผลให้เกิดความแห้งแล้ง ฤดูฝนมีปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน บางปีฝนมาก บางปีฝนน้อย ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมและลมพายุดีเปรสชันในทะเลจีนใต้ ในช่วง ปี พ.ศ. 2542-2551 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในเดือนพฤษภาคมอยู่ที่ 196.85 มิลลิเมตร ในเดือนกันยายนปริมาณน้ำฝนสูงสุดอยู่ที่ 267.58 มิลลิเมตร ส่วนช่วงฤดูหนาวความหนาวเย็นในแต่ละปี จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและร่องความกดอากาศต่ำจากประเทศจีน โดยทั่วไปในแต่ละฤดูจะมีช่วงเวลาไม่คงที่แน่นอนขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและอิทธิพลของลมมรสุมเป็นหลัก

ประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ ประมาณร้อยละ 87 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ ทำสวน พืชเศรษฐกิจที่ปลูกกันมาก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ปอ อ้อย หม่อน ขางพารา และผลไม้ต่างๆ ในปี พ.ศ. 2550 จังหวัดบุรีรัมย์มีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด 5,023 ตร.กม. (3,139,389 ไร่) ได้ผลผลิตรวม 976,475,495 กิโลกรัม การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นการปลูกข้าว

สำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ระหว่างเส้นละติจูดที่ 14 องศา 53 ลิปดา ถึง 14 องศา 54 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 103 องศา 00 ลิปดา ถึง 103 องศา 04 ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ 6.2 ตารางกิโลเมตร (3,876 ไร่) ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง และเป็นที่ลุ่มบางส่วน และมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 160 เมตร

พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากมีสภาพอากาศที่ร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว ในฤดูฝนหากไม่ประสบกับภาวะฝนแล้งจะมีน้ำท่วมพื้นที่ที่เป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการเกษตร ส่วนในช่วงฤดูแล้ง หรือมีภาวะฝนแล้ง อ่างเก็บน้ำจะเป็นแหล่ง

ประมงน้ำจืดที่สำคัญในท้องถิ่น ประชาชนใช้ประโยชน์ทั้งการเก็บหาพืชน้ำ และจับสัตว์น้ำ ซึ่งสามารถเก็บหาได้ตลอดทั้งปี โดยฤดูฝนเป็นช่วงที่สามารถเก็บหาผลผลิตได้ในปริมาณสูงสุดและหลากหลายชนิด (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552)

ปี พ.ศ. 2505 อ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากสร้างขึ้นเพื่อการชลประทาน สภาพพื้นที่โดยรอบค่อนข้างราบเรียบ รับน้ำจากน้ำฝนเป็นหลัก และมีการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยตลาด (อยู่ห่างออกไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 1 กม.) และน้ำจากลำปลายมาศ ต่อมาได้มีกชนิตต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมากจึงได้รับการเสนอให้พื้นที่ดังกล่าวให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 97 ตอนที่ 111 เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 และปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นแหล่งน้ำทางการเกษตรที่สำคัญ เป็นแหล่งประมงท้องถิ่น และเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยสภาพทั่วไปเป็นที่อยู่อาศัยของนกจำนวนมาก พบนกอย่างน้อย 11 ชนิด ชนิดที่อยู่ในสถานคุกคามของโลก ได้แก่ เป็ดหัวดำ ชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ของประเทศไทย ได้แก่ นกกระสาแดง ชนิดที่อยู่ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ เป็ดดำหัวดำ ชนิดที่พบเป็นจำนวนมาก ได้แก่ นกยางโทนน้อย นกเค้าดินนอกแดง นกนางแอ่นทรายสร้อยคอดำ และนกเค้าดินทุ่ง นอกจากนี้ยังพบเหยี่ยวทุ่ง เหยี่ยวค้างคาว นกหัวโตหลังจุดสีทอง นกจาบปีกอ่อนนอกเหลือง นอกจากนี้ยังพบปลาอย่างน้อย 18 ชนิด เป็นปลาในวงศ์ปลาตะเพียน 8 ชนิด ได้แก่ ปลากระสูบขีด ปลาตะโกก พิษิมอ่างเก็บน้ำ ได้แก่ กกสามเหลี่ยม หนุ่ยหาวย ถัดเข้าไปเป็นบัวหลวง กลางน้ำมีพืชใต้น้ำ ได้แก่ สาหร่ายหางกระรอก พืชลอยน้ำ ได้แก่ จอกหูหนู ผักตบชวา ผักบุ้ง ประชากรที่อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก ได้แก่ ตำบลบ้านบัว ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ (ภาคผนวก ก) มีประชากรรวม 39,036 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบัวองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ดองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง, 2553) และมีอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ ค้าขาย ทำวิสาหกิจ รับจ้างทั่วไป เป็นต้น (ภาคผนวก ข)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 ขั้นตอนการวิจัย

3.1.1 ขั้นตอนเตรียมการ

1) เตรียมทีมวิจัย: ทีมวิจัยประกอบด้วยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจำนวน 8 คน ผู้วิจัยทบทวนและแนะนำวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทของตนและกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือช่วยจำเพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เช่น การวาดภาพชุมชน การเขียนผังกิจกรรม การเขียนภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เป็นต้น

2) สร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและการวิเคราะห์ชุมชน: ทีมวิจัยได้แนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษากับชุมชนชั้นตอนนี้มีความสำคัญต่อการวิจัยแบบมีส่วนร่วมคือเพื่อสร้างความชัดเจนในงานวิจัย ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่อย่างต่อเนื่องโดยผ่านกระบวนการฝึกภาคสนาม (ในระหว่างการศึกษาค้นคว้าวิธีชีวิตของชุมชน) ทำให้ลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนและเกิดความเข้าใจอันดีในการทำวิจัย

3) รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ: เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา (ตารางที่ 3-1)

ตารางที่ 3-1 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และแหล่งข้อมูล

รายการข้อมูล	แหล่งข้อมูล
1. แผนพัฒนาจังหวัด/ แผนยุทธศาสตร์จังหวัด	สำนักงานจังหวัด
2. แผนพัฒนาตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบล
3. แผนยุทธศาสตร์เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก	กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช
4. แผนการใช้ที่ดิน	กองวางแผนการใช้ที่ดินกรมพัฒนาที่ดิน
5. กฎหมาย ระเบียบ พระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
6. หลักการข้อกำหนด และตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ	วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวบรวมข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ ซึ่งเป็นการทบทวนเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทั้งงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยจะนำมาสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นแนวทางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ

3.1.2 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นประชากรเป้าหมายที่อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปและต้องเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการเข้าใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการเข้าใช้พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้เทคนิคการเรียกชื่อ (Snowball Technique) จากการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้น พบว่า ประชากรตำบลบ้านบัวไม่เป็นไปตามเกณฑ์คุณลักษณะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเนื่องจากสภาพภูมิประเทศทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำได้ (ภาคผนวก ค)

3.1.3 พัฒนา และปรับปรุงเทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/AIC)

เทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/AIC) ในการศึกษานี้ใช้คำว่า “AIC” เป็นเทคนิคการระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นที่มีต่อการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งทำให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพจากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมประชุม (ชนพรธณ ธาณี, 2540 และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2551) จึงเหมาะสำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชน การกำหนดปฏิบัติการ และสามารถประยุกต์ใช้ในการระดมความคิด เพื่อรวมความคิดและความต้องการไว้ในแผนได้ครบทุกขั้นตอนของการวิจัย โดยการวิจัยนี้ได้พัฒนา และปรับปรุงเทคนิค AIC โดยมี 3 ขั้นตอนหลักที่สอดคล้องกับการวิจัย ดังนี้

1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation/A) เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการปรับพื้นฐานความรู้เพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น เห็นคุณค่าและความสำคัญผ่านการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมไปถึงเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้แผนที่พื้นที่ชุ่มน้ำจำลองเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น ทำให้เข้าใจถึงสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ขั้นตอน A คือเพื่อ 1) ลดช่องว่างและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน 2) เสริมสร้างทัศนคติที่ดีของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นความต้องการมีส่วนร่วม

ของชุมชน 3) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 4) ทำให้เข้าใจถึงสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการขั้นตอนการสร้างความรู้ (ระยะเวลา 2 ชั่วโมง) มีดังนี้

1) วิทยากรบรรยายเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ

2) ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน ผ่านแผนภาพพื้นที่ชุ่มน้ำจำลอง โดยทีมวิจัยเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกล้าแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุม

3) สรุปความคิดเห็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

1) คุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ
2) ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำและสภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ

2) สถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำสภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

สื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง “คุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ” เครื่องเขียน และแผนที่ความคิด

2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence/I) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence/I) เป็นการหาวิธีการที่จะพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือวิธีการในการพัฒนา และการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอน I': การระดมความคิดเรื่องเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นลงในแผ่นกระดาษเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำว่าควรประกอบไปด้วยเขตการจัดการใดบ้าง แล้วจึงมีการนำเสนอต่อที่ประชุม จึงเรียกว่า “กิจกรรมฝ่าป่าความคิด”

วัตถุประสงค์ขั้นตอน I' คือเพื่อ 1) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 2) ให้เข้าใจถึงเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ของชุมชน

วิธีการดำเนินการขั้นตอน I' (ระยะเวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที) มีดังนี้

- 1) ลงทะเบียน และแจกแฟ้มเอกสารให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- 2) การบรรยายความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์นำเสนอ และเครื่องฉายภาพ
- 3) นำเสนอตัวอย่างพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเช่น พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงคาย จังหวัดเชียงราย พื้นที่ชุ่มน้ำกุดทิง และพื้นที่ชุ่มน้ำบึงโขงหลง จังหวัดหนองคาย เป็นต้น
- 4) แจกอุปกรณ์เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตการจัดการ จำนวน 3 เขต โดยลำดับที่หนึ่งนั้นจะเป็นเขตการจัดการที่สำคัญที่สุด
- 5) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำความคิดเห็นมาเสนอต่อที่ประชุม แล้วนำแผ่นกระดาษทั้งหมดมารวบรวมไว้โดยสอดแผ่นกระดาษความคิดติดไว้กับก้านไม้ แล้วเสียบไว้ในถัง ลักษณะคล้ายการทำผ้าป่า จึงเรียกการระดมความคิดเห็นว่า “กิจกรรมผ้าป่าความคิด”
- 6) ทีมวิจัยร่วมสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนแล้วจดบันทึก
- 7) สรุปผลเขตการจัดการ

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดเห็นประกอบด้วย

- 1) ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) ความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 3) ตัวอย่างพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีการจำแนกเขตการจัดการ
- 4) วิธีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม
- 5) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พืช และสัตว์ที่มีในพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

2) เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ของชุมชน

สื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการนำเสนอ และเครื่องฉายภาพโปรสเตอร์/แผ่นพับให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ถังผ้าป่าความคิด เครื่องเขียน และกระดาษสี

ขั้นตอน 1: การระดมความคิดเรื่องข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการแบ่งกลุ่มการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดว่าความจำเป็นหรือเรื่องใดบ้างที่จะใช้แบ่งแยกเขตการจัดการต่างๆ ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้กำหนดขึ้นให้ชัดเจนนั้นคือข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำผ่านตารางข้อกำหนดและตัวชี้วัดทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องให้ตัดสินใจเลือกข้อกำหนดที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยใช้ธงในการให้คะแนน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอิสระในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ตามความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ แล้วจึงลำดับความสำคัญของข้อกำหนดที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญตามลำดับคะแนน จึงเรียกว่า “กิจกรรมระดมความคิด” ซึ่งเป็นวิธีการระดมความคิดที่ง่ายสามารถประหยัดเวลา และไม่เร่งเร้าให้ชุมชนเกิดการพัฒนาโดยปราศจากความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถือเป็นการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากความขัดแย้งในการมีส่วนร่วมหรือเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การเริ่มต้นพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชนจะเป็นการแก้ไขปัญหา และวางแผนบริหารจัดการในระยะยาวซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ขั้นตอน 1 คือเพื่อ 1) เข้าใจลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตของชุมชนความโดดเด่นของทรัพยากร สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ 2) เข้าใจข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 3) วิเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ ที่สอดคล้อง/ไม่สอดคล้องกับหลักการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

วิธีการดำเนินการขั้นตอน I' (ระยะเวลา 3 ชั่วโมง) มีดังนี้

- 1) ใช้การสนทนากลุ่ม โดยแบ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นกลุ่มจำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 11 คน แล้วอภิปรายประเด็นข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยแต่ละกลุ่มมีเขตการจัดการที่แตกต่างกัน ได้แก่ เขตเกษตรกรรม เขตประมง และเขตท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 2) ทีมวิจัยแจกซองกระดาษสีให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนคนละ 5 อัน เพื่อใช้ให้คะแนนข้อกำหนดที่มีความสำคัญต่อการจำแนกเขตการจัดการ
- 3) ผู้วิจัยเปิดประเด็นคำถามต่างๆ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้คิด วิเคราะห์เลือกหาข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยผู้ร่วมวิจัยมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงพลังความคิด และคอยระงับการโต้เถียง เพื่อไม่ให้เสียบรรยากาศในการทำงานกลุ่ม
- 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตัดสินใจเลือกข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ
- 5) ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มอภิปรายนำเสนอข้อกำหนดและตัวชี้วัดในเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำต่อที่ประชุม
- 6) ทีมวิจัยร่วมสังเกตพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนแล้วจดบันทึก
- 7) ประมวลผลข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเบื้องต้น แล้วผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูล คิด วิเคราะห์ผล

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

- 1) ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการพึ่งพาทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 3) กิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำในอดีตกับปัจจุบัน
- 4) ความโดดเด่นของทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ และพืช/สัตว์ต่างถิ่นที่พบในพื้นที่
- 5) การมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ

6) บทบาทขององค์กรภาครัฐหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

7) การบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่และการปฏิบัติตามกฎหมายของชุมชน

8) ทีมวิจัยร่วมสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนแล้วจดบันทึก

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน เพื่อนำไปวิเคราะห์ร่วมกับหลักการข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการต่างๆ

สื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ แผนภูมิความคิดจากการระดมความคิดเรื่องเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ตารางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และธงสีต่างๆ

3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control/C) เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากปฏิบัติการในขั้นตอน A และ I มาประมวลผลสู่แนวทางปฏิบัติ คือผู้วิจัยวิเคราะห์สังเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความเหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้มากที่สุดสำหรับการประยุกต์ใช้ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และเสนอแนะแนวทางการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่

วัตถุประสงค์ขั้นตอน C คือเพื่อ 1) สามารถสรุปความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม และ 2) สร้างแนวทางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

วิธีการดำเนินการขั้นตอน C (ระยะเวลา 3 ชั่วโมง) มีดังนี้

- 1) สักเคราะห์การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม
- 2) สรุปความคิดรวบยอด และถอดองค์ความรู้ โดยทีมวิจัยต้องทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนชนบท การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจบริบทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แล้วจึงถอดองค์ความรู้รวมไปถึงต่อยอดความคิดจากแผนภูมิความคิด และตารางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่เกิดจากการระดมความคิดของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย และนำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน
- 3) เสนอแนะแนวทางการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่
- 4) แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ แก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

- 1) ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

- 1) ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม
- 2) รูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ

สื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อนำเสนอ และเครื่องฉายภาพ และแผนภูมิความคิด

3.1.4 การประสานงาน

ดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน เพื่อแนะนำการวิจัย ชี้แจงแนวความคิดของการวิจัยต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประสานความร่วมมือในการจัดประชุมระดมความคิด โดยอาศัยการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ต้องขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่จากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากในการจัดประชุมระดมความคิด

3.1.5 ดำเนินการวิจัยตามเทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (AIC)

ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดที่ได้จากการพัฒนาเทคนิค AIC ในขั้นตอนที่ 3.1.3

3.1.6 การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการศึกษา

เพื่อให้ได้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis technique) จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เข้าใจถึงคุณลักษณะของข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive analysis technique) วิเคราะห์ประเด็นสำคัญจากการลงพื้นที่ศึกษาในเรื่องคุณค่า ความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ สภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน เขตการจัดการพื้นที่ที่ชุมชนพึงประสงค์ ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการโดยชุมชน และสังเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งรายละเอียดการวิเคราะห์ผลการวิจัย (ตารางที่ 3-2)

3.1.7 การทดสอบความเที่ยงตรงของการมีส่วนร่วม

ในการศึกษานี้ได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยให้ทีมวิจัยสังเกตพฤติกรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดมความคิดตามแบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม (ภาคผนวก ง) รวมทั้งตรวจสอบจากสถิติในการเข้าประชุมระดมความคิดทั้ง 2 ครั้ง

3.1.8 อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีทั้งการศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประชุมระดมความคิดด้วยเทคนิค AIC ดังนั้นจึงมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

- 1) เครื่องเขียน ได้แก่ปากกา ดินสอ สมุดจดบันทึกกระดานบู้ฟ
- 2) อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่ เครื่องเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์พร้อม

เครื่องฉายภาพ เครื่องบันทึกเสียง

แบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม (ภาคผนวก ง)

ตารางที่ 3-2 สรุปการวิเคราะห์ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์	ขั้นตอน	วิธีการ	ผลลัพธ์
1. สถานการณ์ปัจจุบันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก	กระบวนการวิจัยที่ 3.2.5 ในขั้นตอนสร้างความรู้ A: การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ	- การบรรยายพร้อมภาพประกอบ - การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น	- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น เห็นคุณค่าและความสำคัญผ่านการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม - รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ - สถานการณ์ปัจจุบันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ
2. รวบรวม และพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้ 2.1 การกำหนดเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ 2.2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ	กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนสร้างแนวทางพัฒนา 1: การระดมความคิดเห็นเรื่องการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนสร้างแนวทางพัฒนา 2: การระดมความคิดเห็นข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ	- การบรรยายพร้อมภาพประกอบ - การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น - การนำเสนอการระดมความคิดเห็น - การสนทนากลุ่ม - กิจกรรมระดมความคิดเห็น - การนำเสนอความคิดเห็น	- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้และเข้าใจความสำคัญ และประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ - เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ - ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน
3. แนวทางการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ C: การสร้างแนวข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	- การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น - การสรุปความคิดเห็นรอบคอบ และถอดองค์ความรู้	- ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม - ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

บทที่ 4

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

4.1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่หรือประชากรเป้าหมาย คือผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนทั้งหมด 33 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีการอยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิด อีกทั้งไม่มีบทบาททางสังคมในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ (ตารางที่ 4-1)

ตารางที่ 4-1 แสดงลักษณะพื้นฐานทางประชากรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

N=33

ข้อมูลทั่วไปของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย		จำนวน
เพศ	ชาย	20
	หญิง	13
อายุ	น้อยกว่า 40 ปี	4
	40-60 ปี	20
	มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	9
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	23
	มัธยมศึกษา	10
อาชีพหลัก	เกษตรกร	33
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่	อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิด	27
	ย้ายมาจากชุมชนอื่น 5-15 ปี	1
	ย้ายมาจากชุมชนอื่น 15 ปีขึ้นไป	5
บทบาททางสังคม	มี	7
	ไม่มี	26

ที่มา: จากเทคนิคการเรียกชื่อ

4.2 ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำของ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผล
การศึกษาจากขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation) พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถระบุคุณค่า
ความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยแสดงออกในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากน้ำใน
พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการประมงเพื่อยังชีพ รวมถึงการใช้น้ำเพื่ออุปโภคใน
ชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่-
ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน (ภาพที่ 4-1)

ที่มา: จากการประชุมระดมความคิด

ภาพที่ 4-1 แผนภูมิความคิดสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน

นอกจากนี้แล้ว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ระบุปัญหาที่เกิดจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ และแนวทางแก้ไขในเบื้องต้นได้ เช่น ปัญหาดินขาดความชุ่มชื้น การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การแย่งชิงทรัพยากรน้ำของชุมชนเมือง (เทศบาลเมืองบุรีรัมย์) และชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ ปัญหาปริมาณ และสายพันธุ์ปลาลดลงเนื่องจากถิ่นที่อยู่อาศัยของปลาถูกคุกคามจากกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงพบพันธุ์ปลาต่างถิ่นที่เข้ามาปะปนในพื้นที่ และเนื่องจากยังไม่มีมีการรังวัดแนวเขตของพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชัดเจน จึงทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจว่าเขตพื้นที่ชุ่มน้ำครอบคลุมเฉพาะพื้นที่น้ำ จึงก่อให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่

4.3 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของผู้มีส่วนได้

ส่วนเสีย

ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผลการศึกษาจากขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence) มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน (I')

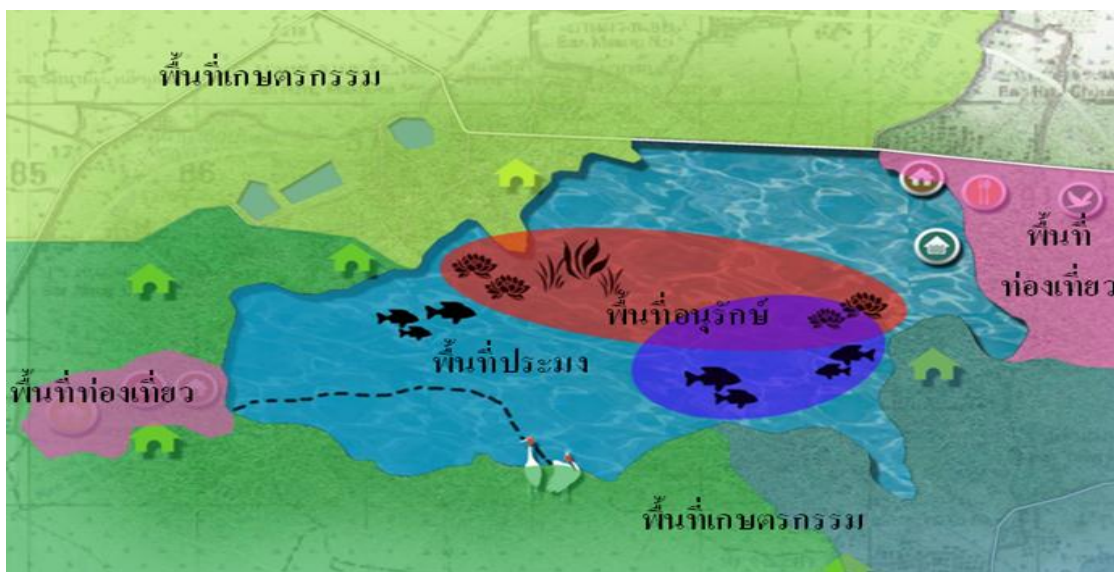
พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้เป็น 4 เขตประกอบไปด้วยเขตเกษตรกรรม เขตประมง เขตอนุรักษ์พืชและสัตว์ และเขตท่องเที่ยว โดยที่

เขตเกษตรกรรม หมายถึง พื้นที่ทำการเกษตรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือพื้นที่นา และสวน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาคือเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในบางฤดูกาล มีสภาพเหมาะแก่การทำนา ส่วนการทำสวนจะอยู่ในพื้นที่ดอน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2549) จึงเห็นได้ว่า เขตการจัดการพื้นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนเกษตร

เขตประมง หมายถึง บริเวณพื้นน้ำอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าไปจับสัตว์น้ำได้ในรูปแบบของการประมงเพื่อยังชีพ ซึ่งเกียรติศักดิ์ แก้วมหาชัย (2550) ได้กล่าวไว้ว่า การทำประมงของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะอยู่ในรูปแบบของการประมงเพื่อยังชีพ หรือประมงพื้นบ้าน

เขตอนุรักษ์พืชและสัตว์ หมายถึง บริเวณพื้นน้ำและโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ พบพืชที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น บัวสาย บัวหลวง แห้ว และเป็นถิ่นวางไข่หรือแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีความจำเพาะของสัตว์น้ำ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ถึงการลดลงของชนิดบัวสาย บัวหลวง และสัตว์น้ำ จึงมีแนวคิดว่าควรอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความเปราะบางไว้

เขตท่องเที่ยว หมายถึง บริเวณพื้นน้ำและโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีสภาพภูมิทัศน์สวยงาม และมีจุดเด่นทางธรรมชาติ คือมีนกประจำถิ่นและนกอพยพมาอยู่อาศัย และผสมพันธุ์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูหนาวของทุกปี (เดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด (ภาพที่ 4-2)

ที่มา: ปรับปรุงจากการประชุมระดมความคิด

ภาพที่ 4-2 แผนภูมิความคิดเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน

4.3.2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน (I²)

พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถระบุข้อกำหนดในลักษณะกว้างๆ ได้ 5 ข้อกำหนด ดังนี้

ดิน หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว เพื่อหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ที่เพาะปลูกให้ออกงาม และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้

น้ำ หมายถึง ปริมาณน้ำฝนที่เพียงพอต่อการทำเกษตร และปริมาณน้ำในแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตร เพื่อการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร อีกทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดระบบแบ่งสรรน้ำ เพื่อให้สามารถเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล

พืช ปลาและสัตว์น้ำ หมายถึง ข้อกำหนดที่ต้องการให้พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นบริเวณที่สามารถเก็บเกี่ยวพืชพรรณ จับปลา และสัตว์น้ำได้ตลอดทั้งปี รวมถึงสามารถลดจำนวนพืช และสัตว์ต่างถิ่นที่มีผลกระทบต่อการเกษตร สะท้อนว่า ชุมชนพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งอาหารในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาศัยในพื้นที่เป็นระยะเวลานานทำให้รับรู้ถึงปริมาณปลา และสัตว์น้ำที่ลดลง จึงเห็นคุณค่าของความอุดมสมบูรณ์พืช ปลา และสัตว์น้ำที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

อาชีพและรายได้ หมายถึง เมื่อมีการจำแนกเขตการจัดการในพื้นที่หรือมีกิจกรรมอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วจะไม่ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้ของคนในชุมชน รวมถึงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพเสริม สะท้อนว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสนใจในเรื่องของความมั่นคงในอาชีพและ

รายได้ รวมถึงการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่ เพราะการเกษตรเป็นอาชีพหลักที่ขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติ แต่ปัจจุบันประสบปัญหาฝนแล้ง การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ขาดแคลนความรู้หรือเทคโนโลยีด้านการเกษตร รวมไปถึงต้นทุนทางการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตที่เพิ่มขึ้น ข้อกำหนดด้านอาชีพและรายได้จึงเป็นข้อกำหนดที่เป็นปัจจัยผลักดันให้ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำจนทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำเสื่อมคุณค่า

โครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ควรได้รับการปรับปรุงและพัฒนา พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับไฟฟ้า น้ำประปา และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ยังไม่ครอบคลุมหรือกระจายทั่วพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้สะท้อนไปถึงระบบทุนนิยมเพิ่มความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท เนื่องจากสภาพการดำรงชีวิตของสังคมชนบทมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้ (ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, 2554) ชุมชนจึงต้องการ โครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภค เพื่อเพิ่มความสะดวกในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการนันทนาการ และการท่องเที่ยว อันเป็นโอกาสที่ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว

การเข้าถึงพื้นที่ หมายถึง ถนนที่สามารถทำให้คนในชุมชนสามารถเดินทางสัญจรได้ ทุกฤดู ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับถนนในประเด็นที่เกี่ยวกับพื้นผิวถนนที่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี ซึ่งในสภาพปัจจุบันถนนบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำที่ใช้เป็นเส้นทางเข้าถึงที่นานั้น ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกโดยเฉพาะในฤดูฝน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงต้องการ โครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภค เพื่อเพิ่มความสะดวกในชีวิตประจำวัน

การบริหารจัดการพื้นที่ หมายถึง การให้ความสำคัญกับกติกากายในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น สิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำของคนในและคนนอก-ชุมชน การห้ามจับปลาโดยใช้เครื่องมือทำลายล้าง การห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ และการมีบทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกระทำผิดอย่างชัดเจน ส่วนการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระบุว่าควรให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการในระยะแรก และให้ความสำคัญกับสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำในการประกอบอาชีพได้ หลังจากมีการจำแนกเขตการจัดการดังกล่าว สะท้อนว่า ชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ และต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีใช้ถึงรุ่นลูกหลาน ส่วนด้านการ-จำแนกเขตการจัดการนั้น หน่วยงานภาครัฐต้องให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากร

ทั้งนี้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของอาชีพ ลักษณะ-ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ ผ่านการเชื่อมโยงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำมาจำแนกเขตการจัดการ ดังนั้นประสิทธิภาพของการนำเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำไปใช้ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีจุดเน้นที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงและภาวะความเสี่ยงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

4.4 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการสร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการตัดสินใจ โดยให้ความสำคัญกับลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และข้อเท็จจริงต่างๆ ในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำจากชุมชนมาสัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ อีกทั้งมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผลจากเทคนิคเช่นชมอย่างสร้างสรรค์ด้วยขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) สามารถระบุข้อกำหนดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ 2) ด้านสภาพภูมิประเทศ 3) ด้านทรัพยากร 4) ด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และ 5) ด้านการจัดการ มีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 ข้อกำหนดด้านกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ

กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้การจัดการหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จ มักเกี่ยวข้องกับจารีตประเพณี สนธิสัญญา ข้อตกลง พันธกรณี กฎระเบียบ และนโยบายต่างๆ เป็นการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามระเบียบและข้อกำหนดอย่างชัดเจน และกำหนดอำนาจหน้าที่ วิธีการประสานงานขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการคุ้มครองสุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี (Ryan Knight, Kate Watson, Jennifer Dill, Patricia Moore และ Katie Miller, 2550)

นอกจากนี้การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมและประชาชนรุ่นหลังที่มีสิทธิ

ได้รับความคุ้มครองในการดำเนินชีวิตอย่างปกติในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมภายใต้คุณภาพชีวิตที่ดี (http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1307017171&grpId=no&catid=no) มีตัวชี้วัด คือ ความสัมพันธ์กับกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ และการควบคุมการใช้ของ กฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ

4.4.2 ข้อกำหนดด้านภูมิประเทศ

ภูมิประเทศ คือลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของแผ่นดิน ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติและที่มนุษย์ดัดแปลงขึ้น ซึ่งลักษณะภูมิประเทศที่เห็นเด่นชัดจะเกิดในบริเวณกว้าง และเกิดการเปลี่ยนแปลงยาก เช่น ภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบและเนินเขา ทั้งนี้ลักษณะภูมิประเทศจะมีผลต่อภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้อกำหนดด้านสภาพภูมิประเทศจึงมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับความลาดชันของพื้นที่ และระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล

4.4.3 ข้อกำหนดด้านทรัพยากร

ทรัพยากร คือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในรูปลักษณะต่างๆ ทั้งเป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบและผลิตผล เป็นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และช่วยเกื้อกูลให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เป็นแหล่งรองรับของเสียและของเหลือเศษจากขบวนการผลิต และการบริโภค รวมถึงให้ความรื่นรมย์แก่มนุษย์ ข้อกำหนดด้านทรัพยากรในการศึกษานี้ คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยวัดจากความอุดมสมบูรณ์ และคุณภาพของทรัพยากรที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพในพื้นที่

ดิน มีตัวชี้วัดด้านความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกและ และการชะล้างพังทลายของดิน

น้ำ มีตัวชี้วัดด้านปริมาณน้ำ และคุณภาพน้ำ

ป่าไม้ มีตัวชี้วัดเรื่องประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่ และการพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่

สัตว์ป่า มีตัวชี้วัดด้านจำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่ และการพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่

4.4.4 ข้อกำหนดด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม

ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม คือการที่ชุมชนได้รับการคุ้มครองทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างเป็นธรรม ทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การปรับปรุงความเหลื่อมล้ำของประชาชนระดับฐานรากที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับนอกภาค การเกษตรให้มีรายได้ที่มั่นคง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,

2555) เกิดการสร้างงาน และมีโอกาสสร้างรายได้เสริม การปรับปรุงฐานโครงสร้างสาธารณูปโภค และสาธารณูปการให้ทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม อีกทั้งการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม บนพื้นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม มีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ข้อกำหนดด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมจึงมีตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิตที่ดี และความรับผิดชอบต่อสังคม

4.4.5 ข้อกำหนดด้านการจัดการ

ข้อกำหนดด้านการจัดการ คือการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ดังเช่น นโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น ประเทศไทยมีนโยบายการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำให้คงอยู่และดำรงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ทางนิเวศวิทยาและการพัฒนา ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมีมาตรการ 7 ข้อ ได้แก่ 1) สร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ 2) การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และการประสานความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ 3) เสริมสร้างสมรรถนะและอัตราการจ้างงานที่เกี่ยวข้อง 4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาและวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ 5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาและวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ 6) กำหนดเงื่อนไขการใช้ประโยชน์และสิทธิในการถือครองที่ดินในพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 7) ส่งเสริมการใช้มาตรการทางกฎหมาย และเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ส่งเสริมความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยังมีแผนยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ การปรับกระบวนการพัฒนา สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็น หลักการ สากล ที่ นานา ประเทศ ให้ ความ สำคัญ (<http://www.dnp.go.th/Ferd/ferdTHAI/participant.htm>) เพื่อให้ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นในฐานะสมาชิกของสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐต้องกระจายโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน

การตัดสินใจในรูปแบบต่างๆ เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้รู้ระบบของทรัพยากร ภูมิปัญญาและศักยภาพได้ดีที่สุด อีกทั้งเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบโดยตรงจากการใช้ทรัพยากร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ให้สิทธิกับชุมชนท้องถิ่นบุคคลในการใช้วัฒนธรรมและจารีตประเพณีในการคุ้ม ครองดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนรัก ผูกพัน และเกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ทวิทอง ทงษ์วิวัฒน์, 2527, สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2543 และจำลอง โพธิ์บุญ, 2550) ดังนั้น ข้อกำหนดด้านการจัดการจึงมีชี้วัดที่เกี่ยวกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการเข้าถึงทรัพยากร

รายละเอียดของข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ตารางที่ 4-3)

ตารางที่ 4-2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด
1. กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1 ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.1 มีความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ
	1.2 การควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.2 มีการควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ
2. ลักษณะภูมิประเทศ	2.1 ลักษณะภูมิประเทศ	2.1.1 ความลาดชันของพื้นที่
		2.1.2 ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล
3. ทรัพยากร	3.1 ดิน	3.1.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก
		3.1.2 การชะล้างพังทลายของดิน
	3.2 น้ำ	3.2.1 ปริมาณน้ำ
		3.2.2 คุณภาพน้ำ
	3.3 ป่าไม้	3.3.1 ประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ
		3.3.2 จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่
		3.3.3 การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่
	3.4 สัตว์ป่า	3.4.1 จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่

ตารางที่ 4-2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการดำเนินกิจกรรมที่ผู้ดำเนินงานมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด
4. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม	4.1 คุณภาพชีวิตที่ดี	3.4.2 การพบตัวชี้วัดต่างกันในพื้นที่ 4.1.1 สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมได้ 4.1.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น 4.1.3 มีการปรับปรุงหรือพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ
	4.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม	4.2.1 มีการจ้างงานเพิ่มสูงขึ้น 4.2.2 อัตราการย้ายถิ่นลดลง 4.2.3 มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
	5.1 นโยบายการจัดการ	5.1.1 มีนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน
	5.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน	5.1.2 มีแผนการจัดการในระยะยาว 5.1.3 มีความสอดคล้องกับผังเมือง 5.2.1 สิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ 5.2.2 สิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ
		5.2.3 สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมซึ่งมีพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจำแนกเขตการจัดการ โดยประยุกต์เทคนิคการเรียกชื่อ (Snowball Technique) และเทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) สามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

5.1 การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

5.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เพศและอาชีพ: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายของสังคมไทยอยู่ที่เพศชายเป็นหลัก (ปรานี วงษ์เทศ, 2544) สอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) พบว่า เพศชายถูกสะท้อนควบคู่กับการทำงาน การเป็นผู้นำ สำหรับอาชีพเกษตรกรรมนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของวาทีณี บุญชะลิกชี (2544) พบว่า คนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

อายุและระดับการศึกษา: ลักษณะข้อมูลด้านอายุ และการศึกษาในพื้นที่ศึกษานี้ (อายุตั้งแต่ 40-60 ปี ขึ้นไป และมีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา) ซึ่งงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ (2548) พบว่า เป็นประชากรส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายนี้จึงสามารถเป็นตัวแทนที่ดีในการระดมความคิดได้

ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และบทบาททางสังคม: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่อยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิด สอดคล้องกับงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ (2552) พบว่า ชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะรักถิ่นที่อยู่อาศัย และมีวิถีชีวิตสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือประกอบอาชีพทางการเกษตร ส่วนในเรื่องบทบาททางสังคมนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่ไม่มีบทบาททางสังคมในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของประชาธิป กะทา

(2547) พบว่า สังคมชนบทไทยมีค่านิยมเรื่องการเคารพนับถือผู้อาวุโส และระบบเครือญาติทำให้บทบาททางสังคมในลักษณะการเมืองการปกครองไม่ปรากฏเด่นชัด

งานวิจัยนี้ได้จัดประชุมระดมความคิดในครั้งนี้เกิดขึ้นในชุมชนชนบทที่ไม่มีประสบการณ์การมีส่วนร่วม จึงต้องเลือกใช้กิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (จุฑารัตน์ - ชมพันธุ์, 2555) โดยวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งเรื่องเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย และบทบาททางสังคม เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ของการประชุมระดมความคิด พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมประชุมระดมความคิดส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สามารถแสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้มากกว่าเพศหญิง อย่างไรก็ตามเพศนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด เนื่องจากค่านิยมเรื่องการมีส่วนร่วมนั้นมีความเท่าเทียมทางสังคมมากขึ้น (จรรยาพันธ์ เชื้อววิทย์, 2544 และจำลอง โพธิ์บุญ, 2550) ด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง ดังนั้นก่อนที่จะจัดการประชุมระดมความคิดต้องคำนึงถึงช่วงเวลาในการประชุมระดมความคิดเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สอดคล้องกับงานวิจัยของฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต (2554) ด้านอายุของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอายุ 40-60 ปีเป็นช่วงอายุที่พร้อมต่อการรับรู้ เข้าใจเนื้อหา และกิจกรรมที่ใช้ในการประชุมระดมความคิด สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ และแสดงออกทางความคิดได้ อีกทั้งระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิดทำให้รับรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุ่มน้ำสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของทรัพยากรในอดีตกับปัจจุบันได้อย่างละเอียด แต่ข้อควรระวังสำหรับอายุที่ค่อนข้างสูง คือเรื่องระยะเวลาในการระดมความคิด เนื่องจากการสื่อสารทั้งการพูดและเขียนระหว่างทำกิจกรรมอาจเกิดความล่าช้า และอาจคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ของคำถาม ดังนั้นจึงต้องวางแผนการประชุมระดมความคิดในทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบเพื่อควบคุมเวลาให้เหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ ชมพันธุ์ (2555) ส่วนด้านระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาเป็นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ดังนั้น เนื้อหาที่ใช้ในการประชุมระดมความคิดต้องง่าย เน้นภาพสื่อความหมาย การใช้ภาษาต้องเข้าใจง่าย เลือกใช้วิธีการเปรียบเทียบ ยกตัวอย่างหลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์เฉพาะหรือศัพท์วิชาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของชนิกา จึงวิไลฐฐน (2550) และด้านบทบาททางสังคมนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ไม่มีบทบาททางสังคมจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นมากนัก ดังนั้นจึงต้องสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการประชุมระดมความคิดอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของนริศรา ทุมมาภา (2545) สมศรี ศิริขวิญชัย (2548) และฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต (2554)

ดังนั้นการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจะต้องออกแบบกระบวนการ และการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยพิจารณาปัจจัย

ด้านเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และบทบาททางสังคม เพื่อให้การมีส่วนร่วมของชุมชนสำเร็จลุล่วงไปได้ ทั้งนี้โครงสร้างของชุมชนและปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นของชุมชนนั้นย่อมมีอิทธิพลต่อกัน (ยุทธพงศ์ จันทรวรินทร์, 2550 และสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วม กรมชลประทาน, 2555) อย่างไรก็ตามปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดในการระดมความคิด คือระดับการศึกษาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอ ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.2 การประชุมระดมความคิด

การสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนในชุมชน และการลงชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในโอกาสต่างๆ เป็นการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน การพบปะหารือกับชุมชนอยู่เสมอช่วยให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและถ่ายทอดความรู้สึกถึงกัน แสดงถึงเจตนาที่บริสุทธิ์และจริงใจก่อให้เกิดความไว้วางใจกันและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ภาษาและการสื่อสาร เนื่องจากชุมชนที่ศึกษานั้นเป็นชาวไทย-เขมร พูดภาษาเขมรเป็นภาษาท้องถิ่นจึงเกิดช่องว่างในการสื่อสาร ดังนั้นจึงควรมีบุคคลกลางหรือทีมวิจัยที่สามารถเข้าใจภาษาเขมรเข้าร่วมในการประชุมระดมความคิด ซึ่งในการวิจัยนี้มีทีมวิจัยที่สามารถสื่อสารภาษาเขมรได้ทำให้เข้าใจความหมายและสื่อสารได้ตรงกัน ส่วนการสื่อสารที่ดีสามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยต้องชี้ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นประโยชน์ร่วมกันในการมีส่วนร่วม อีกทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่ชุมชนนับถือเข้ามาเป็นผู้ประสานงานในกระบวนการมีส่วนร่วมจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากยิ่งขึ้น

การเริ่มต้นประชุมระดมความคิด วิทยากรควรแสดงความเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดด้วยน้ำเสียงที่เป็นธรรมชาติ มีชีวิตชีวา ควรเริ่มด้วยการเชื่อมโยงความรู้ และประสบการณ์เดิมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เข้ากับเรื่องที่จะประชุมระดมความคิด เช่น การยกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ในอดีตมาถามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเป็นการสื่อสารสองทาง ช่วยคลายความตึงเครียดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สร้างความรู้สึกที่ดีให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าตนนั้นเป็นผู้รู้ในเรื่องที่จะประชุมระดมความคิดมากที่สุด เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกล้าแสดงความคิดเห็น นำไปสู่การให้ความร่วมมือที่ดีในกระบวนการมีส่วนร่วม

การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำกับคนในชุมชน ผู้วิจัยใช้การวาดแผนที่จำลองการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่ดีในการทำความเข้าใจร่วมกันในสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดภาพรวมของพื้นที่อย่างชัดเจน ส่งผลดีต่อการ

ประชุมระดมความคิด คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถได้ตอบและแสดงความคิดเห็นได้ทันที เนื่องจากการใช้ภาพในการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่เข้าใจได้ตรงกัน ส่วนกิจกรรม “ผ้าป่าชุมชน” ซึ่งใช้บัตรคำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น เป็นวิธีการที่ดีสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วม สามารถดึงความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยไม่ต้องแสดง-ตน อีกทั้งช่วยลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน

ช่วงเวลาในการจัดประชุมระดมความคิด ควรเป็นช่วงเวลาที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่างเว้นจากอาชีพหลักคือการเกษตร และไม่เป็นวันสำคัญทางศาสนาหรือวันที่มีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน รวมถึงระยะเวลาที่ใช้ในการจัดประชุม แต่ละครั้งไม่ควรเกิน 1 วัน หรือ 6 ชั่วโมง โดยเริ่มการประชุมประมาณ 10.00 น. รวมถึงเวลาเลิกไม่ควรเกิน 16.00 น. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียได้ปฏิบัติภารกิจอื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการควบคุมเวลาที่ใช้ในการประชุมระดม-ความคิดให้เหมาะสม และครอบคลุมประเด็นที่จะศึกษา

สถานที่ที่ใช้จัดประชุมระดมความคิด ควรอยู่ในบริเวณชุมชน และเป็นแหล่งนัดพบของชุมชนเพื่อปกริษาหารือหรือใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น ศาลาประชาคม เพื่อความสะดวกต่อการเดินทางของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้ควรหลีกเลี่ยงสถานที่ที่มีเสียงดังรบกวน เพราะอาจทำให้บรรยากาศในการประชุมระดมความคิดเสียไป นอกจากนี้การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชน และสามารถชักชวนผู้นำในชุมชนหรือบุคคลที่ชุมชนนับถือเข้ามาเป็นผู้ประสานงานในการประชุมระดมความคิด จะได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากยิ่งขึ้น ส่วนการเชิญผู้มีส่วนได้ส่วน-เสียซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่มาประชุมระดมความคิดร่วมกันนั้น ทำให้ผู้-มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นเกษตรกรไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และควรระมัดระวังเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งภายในพื้นที่ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น เรื่องการบุกรุกพื้นที่ และ การแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำ

5.1.3 การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย

การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย ก่อนการประชุมระดมความคิดนั้น ผู้วิจัยต้องนัดแนะ มอบหมายงาน และแจกแจงหน้าที่ต่างๆ กับทีมวิจัย รวมถึงการลองซักซ้อมจำลองการประชุมระดม-ความคิด เพื่อให้การประชุมระดมความคิดดำเนินไปอย่างราบรื่น และได้รายละเอียดของข้อมูลต่างๆ ครบถ้วน อีกทั้งผู้วิจัยควรมีทักษะในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หากเกิดสถานการณ์ไม่คาดคิดใน ระหว่างการประชุมระดมความคิด และสิ่งที่ควรคำนึงถึง คือวิธีการที่ใช้ประชุมระดมความคิดนั้น ควรมีความยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ตามศักยภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะประชุมระดมความคิด นอกจากนี้การตั้งประเด็นคำถามต้องชัดเจน ครอบคลุม เข้าใจง่าย ควรตั้งประเด็นหลัก และแตกเป็นประเด็นย่อย โดยไม่ขึ้นคำถามให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ใช่

ความคิดเห็นของตนเองตัดสินผู้อื่น และต้องระลึกอยู่เสมอว่าการประชุมระดมความคิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการสร้างรากฐานของการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แนวทางสร้างความร่วมมือในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ผู้วิจัยและทีมวิจัยมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น ซึ่งวิธีการที่นำมาใช้คือ การเปิดประเด็นเกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และเชื่อมโยงถึงการประกอบอาชีพที่พึ่งพิงฐานทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องในชีวิตประจำวันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แล้วจึงนำเข้าสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนการที่ชุมชนยังไม่มีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยได้ให้ทีมผู้วิจัยนั้นเป็นผู้ช่วยกระตุ้นให้เกิดการระดมความคิด โดยต้องมีความคิดว่าชุมชนเป็นผู้รู้ในประเด็นที่ศึกษาที่สุด การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ทำให้ทุกคนรู้สึกว่ามีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับตนเอง สร้างความเท่าเทียมด้วยการส่งเสริม สนับสนุนให้ความช่วยเหลือ และให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเองให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มลดบทบาทลงเพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดยชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งการเน้นย้ำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นความสำเร็จ และได้รับประโยชน์ร่วมกันของชุมชน จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำงานด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันมากขึ้น

ความพร้อมของคนในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญให้กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงต้องสร้างความเข้มแข็งและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน ได้ฝึกเริ่มกระบวนการทำงานกลุ่ม โดยคนในชุมชนต้องได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารอย่างเต็มที่

5.1.4 การเรียนรู้จากชุมชน

การดำเนินงานในชุมชนนั้นจะต้องเป็นการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมโดยการขอความร่วมมือ มิใช่เป็นไปในลักษณะของการสั่งการ เพื่อทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนไม่รู้สึกกดดัน และเต็มใจ ยินดีเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

การสื่อสารด้วยภาษาถิ่นเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารที่ช่วยเพิ่มความรู้สึกเป็นกันเอง ทำให้เกิดสัมพันธไมตรีต่อกัน สามารถช่วยให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างสะดวกราบรื่น อีกทั้งช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ได้ทางหนึ่ง ดังนั้น จำเป็นต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในชุมชนว่ามีความขัดแย้งของคนในชุมชน หลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งอาจทำให้การประชุมระดมความคิดไม่ประสบผลสำเร็จเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เข้าร่วม อาจทำให้ชุมชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาความเป็นมาของชุมชนนั้นให้เป็นอย่างละเอียดก่อน เพื่อลดผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม
จากการผลการศึกษาในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการ
จำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้ทั้งหมด 5 ข้อกำหนด 25 ตัวชี้วัด โดยมีรายละเอียดตัวตรวจสอบ
(ตารางที่ 5-1)

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
ข้อกำหนดที่ 1 กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ		
1.1 ความสอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.1 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 (การกำหนดพื้นที่ได้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 42) 1.1.2 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (พื้นที่ชุ่มน้ำได้รับการคุ้มครองภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายฉบับนี้ รวมทั้งชนิดพันธุ์ต่างๆ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์) 1.1.3 มติคณะรัฐมนตรีปี พ.ศ. 2532 เรื่องเห็นชอบให้ประกาศแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์จำนวน 263 แห่ง ในพื้นที่ 62 จังหวัด (แหล่งธรรมชาติที่ได้รับการคุ้มครองดูแลโดยตรง โดยจะต้องได้รับการพิจารณาพิเศษหากมีโครงการพัฒนาในบริเวณพื้นที่) 1.1.4 อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำหรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) 1.1.5 พระราชบัญญัติสถาปนาและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงการจัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตรและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ ตลอดจนส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชน	ต้องตรวจสอบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นๆ อยู่ในพื้นที่ที่มีกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ ครอบคลุมอยู่หรือไม่ ถ้าจำเป็นต้องตรวจสอบการครอบคลุมของพื้นที่ ที่ ความสอดคล้องของกิจกรรมที่สัมพันธและ/หรือ ไม่ขัดแย้งกับกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับนั้นๆ
1.2 การควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.2.1 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำไม่สามารถกระทำได้นอกจากการใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมนันทนาการ หรือการศึกษาวิจัยเท่านั้น รวมถึงการแก้ไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำ ควบคุม กำกับดูแลป้องกันการบุกรุกการทำลายและผลกระทบที่-	มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบังคับใช้กฎ กฎหมายระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับนั้นๆ ถ้ามี ต้องระบุชื่อหน่วยงานและหน้าที่ ความรับผิดชอบที่สามารถดูคุ้มครองพื้นที่-

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
1.2 การควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ(ต่อ)	ตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติ กฎหมายการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องตามหน้าที่รับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ	ผู้นำจากการกระทำผิดกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับนั้นได้
	1.2.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม โครงการ/กิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำต้องจัดทำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอขอความเห็นชอบตามกฎหมายกระทรวง กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานนโยบายและแผน-ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
ข้อกำหนดที่ 2 ภูมิประเทศ		
2.1 ลักษณะภูมิประเทศ		
	2.1.1 ความลาดชันของพื้นที่	แผนที่สภาพภูมิประเทศ
	2.1.2 ระดับความสูงต่ำของพื้นที่จากระดับน้ำทะเล	
ข้อกำหนดที่ 3 ทรัพยากร		
3.1 ดิน		
	3.1.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก	แผนที่ดินในประเทศไทย และกลุ่มชุดดินในประเทศไทยของกรมพัฒนาที่ดินกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
	3.1.2 การชะล้างพังทลายของดิน	

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดกาพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
3.2 น้ำ		
3.2.1 ปริมาณน้ำ		กรมอุทกนิยวิทยา
3.2.2 คุณภาพน้ำ		พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เรื่อง กำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน มาตราที่ 32-33
3.3 ป่าไม้		
3.3.1 ประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ		ต้องตรวจสอบประเภทของป่าไม้อยู่ในพื้นที่ที่มีกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศใดที่ใช้บังคับในพื้นที่
3.3.2 จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่		1) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 2) ภาคิอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชที่กำลังจะสูญพันธุ์ (CITES)
3.3.3 การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่		มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2552 เรื่อง มาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยการแก้ไข ป้องกัน

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
3.3.3 การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่(ต่อ)		ควบคุมและกำจัดพืช/สัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่อย่างจริงจัง
3.4 สัตว์ป่า		
3.4.1 จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่		1) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 2) ภาคอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชที่กำลังจะสูญพันธุ์ (CITES)
3.4.2 การพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่		มติดณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2552 เรื่อง มาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยการแก้ไข ป้องกัน ควบคุม และกำจัดพืช/สัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่อย่างจริงจัง
ข้อกำหนดที่ 4 ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม		
4.1 คุณภาพชีวิตที่ดี		
4.1.1 สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมได้		1) เครื่องชี้สถานะเศรษฐกิจและสังคม
4.1.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น		สำนักงานสถิติแห่งชาติ (ใช้ตรวจสอบในระดับจังหวัดและภูมิภาคโดยรวม)
4.1.3 มีการปรับปรุงหรือพัฒนา โครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ		2) รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทยชนบท
4.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม		

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

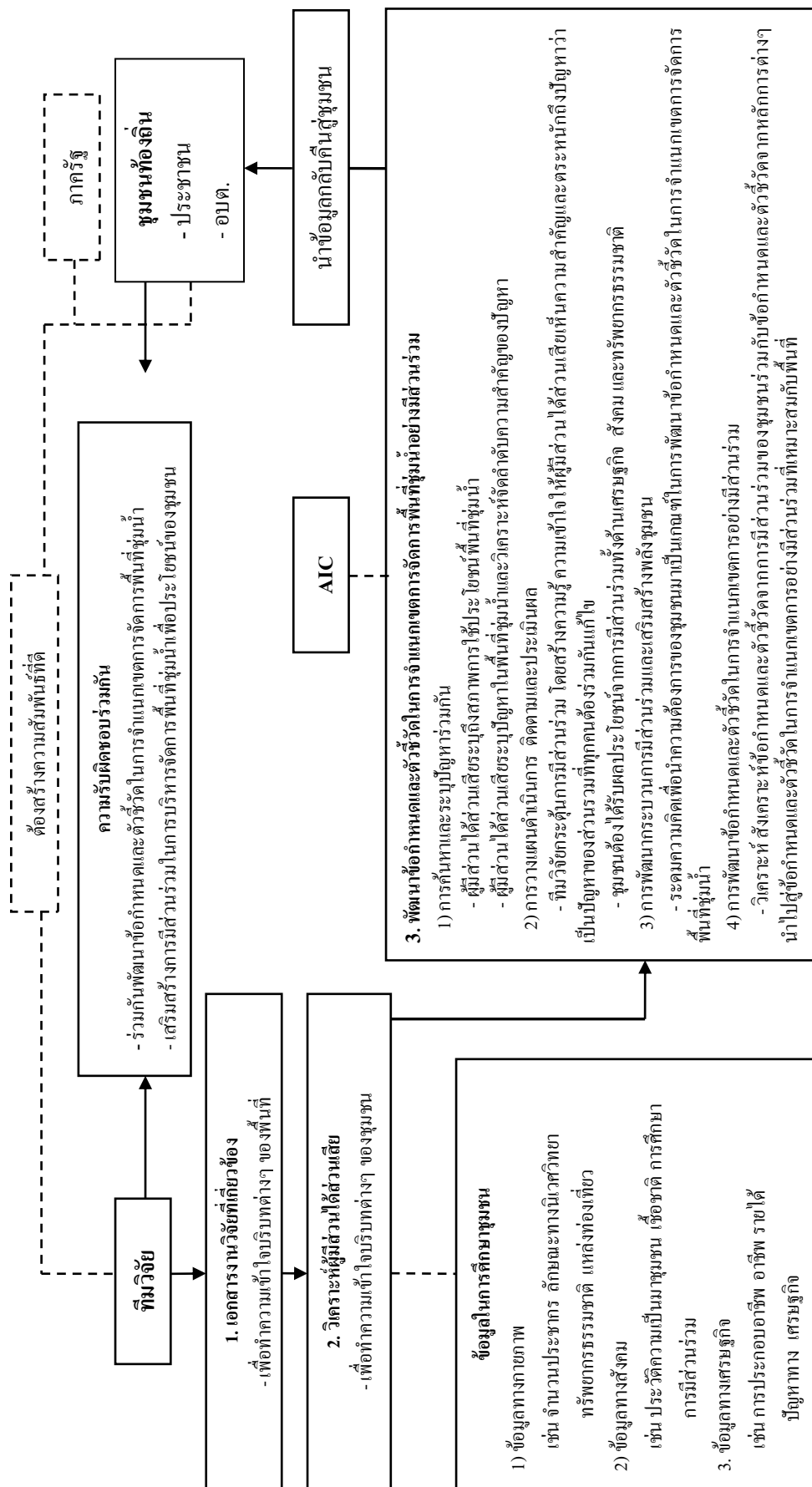
ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
4.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม (ต่อ)	4.2.1 มีการจ้างงานเพิ่มสูงขึ้น	จากเครื่องวัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 3) ศูนย์ข้อมูลเพื่อพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
	4.1.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น	
	4.1.3 มีการปรับปรุงหรือพัฒนา โครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ	
ข้อกำหนดที่ 5 การจัดการ		
5.1 นโยบายการจัดการ		
	5.1.1 มีนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน	1) แผนบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมประจำจังหวัด 2) แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 3) นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 4) แผนพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) แผนพัฒนาผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง
	5.1.2 มีแผนการจัดการในระยะยาว	
5.1.3 มีความสอดคล้องกับผังเมือง และการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน		

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
5.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน		
	5.2.1 สิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ	1) สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ตรวจสอบจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 46 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 17 วรรค 8 เรื่องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่นหรือพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 9
	5.2.2 สิทธิในการแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ	
	5.2.3 สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ	
		2) สิทธิในกระบวนการตัดสินใจและการแสดงความคิดเห็นของชุมชน ตรวจสอบจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 46 และ 58-59 หรือพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 17 วรรค 8 หรือพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

ตารางที่ 5-1 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการดำเนินงานจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	ตัวตรวจสอบ
	5.2.3 สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ(ต่อ)	สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 67 3) สิทธิการตรวจสอบความโปร่งใสในการ ทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ตรวจสอบ จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 58-59 พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจาย อำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 17 วรรค 8 เรื่องการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการ พัฒนาท้องถิ่น
5.3 การเข้าถึงพื้นที่		
	1) พื้นที่ถนนต้องสามารถเข้าถึงได้ตลอดทั้งปี	1) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
	2) ประเภทยานพาหนะที่ใช้ในการเข้าถึงพื้นที่	2) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ ป่า พ.ศ.2535
	3) ระยะห่างจากถนนสายหลัก	
	4) ระยะห่างจากแหล่งน้ำ	

ภาพที่ 5-1 แผนภูมิกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2.2 การประยุกต์กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การศึกษานี้ ได้เสนอแนะแผนภูมิกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นตัวอย่างของกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน สามารถแสดงความคิดเห็น และแสวงหาทางออกของปัญหาร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดรับกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถพึ่งตนเองได้โดยการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากรภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และสามารถใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจทุนทางสังคมทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มาเชื่อมโยงขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศต่อไป

เมื่อประยุกต์กระบวนการมีส่วนร่วมตามแผนภูมิจะสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนควบคู่กับการสร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต อันเป็นรากฐานให้ชุมชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลเกื้อกูลกัน ตลอดจนเกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชนบนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืน

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม:
พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

DEVELOPING CRITERIA AND INDICATORS FOR WETLAND ZONING BY
PARTICIPATION: BURI RAM PROVINCE WETLAND INTERNATIONAL SITES

อภิษฎา วงศ์ทองศรี 5237424 ENEP / M

วท.ม. (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์, Ph.D. (FORESTRY WATERSHED
MANAGEMENT), สุวลีย์ วรรณพิเศษ, Ph.D. (TROPICAL MEDICINE)

บทสรุปแบบสมบูรณ์

การพัฒนาข้อกำหนด และตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
อย่างมีส่วนร่วม: พื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติในจังหวัดบุรีรัมย์

ที่มาและความสำคัญ

พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตครอบคลุมปัจจัยสี่ของมนุษย์ เป็นแหล่ง
ประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ รวมถึงเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติขนาดใหญ่ (สำนักงาน-
นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552) ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทยมี
จำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องและที่มีอยู่นั้นมีสภาพเสื่อมโทรม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม,
2553) ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นจากการขยายตัวทางประชากรและทางเศรษฐกิจ
จนทำให้มีการรุกรานพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ อีกทั้งมีการใช้ทรัพยากร
ในพื้นที่ชุ่มน้ำจนเกินศักยภาพในการรองรับ ส่งผลให้คุณภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำยิ่งทวีความ
รุนแรงมากขึ้น (สำนักพัฒนาบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555) ในการแก้ปัญหา
การรุกรานพื้นที่ชุ่มน้ำและปัญหาการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ ด้วยการจำแนกเขตการจัดการหรือ

การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ นอกจากเป็นการบรรเทา ลดผลกระทบทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำได้ ยังเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำอีกด้วย แต่ในการจำแนกเขตการจัดการหรือเขตการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เป็นไปตามบริบทของพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำที่ชุมชนสามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวมาใช้ประโยชน์ได้มากมายหลายชนิด ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนั้น การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถแก้ไขปัญหาหรือลดความขัดแย้งต่างๆ ได้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนจะยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550)

พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่อนุรักษ์ มีความสำคัญในฐานะพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติที่ทุกภาคส่วนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำดิบเพื่อการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและชลประทาน แหล่งนันทนาการ อีกทั้งในปี พ.ศ. 2555 พื้นที่ชุ่มน้ำดังกล่าวเป็นพื้นที่ทดลองปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่พื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552 และอนาวิน สุวรรณะ, 2555) ที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำได้ ผลจากการบูรณาการงานวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้จำแนกเขตการจัดการพื้นที่อื่นๆ เพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยมีพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจำแนกเขตการจัดการ

กระบวนการวิจัย

1. ขั้นเตรียมการ

1) การเตรียมทีมวิจัย: ทีมวิจัยประกอบด้วยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย จำนวน 8 คน ผู้วิจัย ทบพทนและแนะนำวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทของตนและ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือช่วยจำเพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลจากการ- สัมภาษณ์ เช่น การวาดภาพชุมชน การเขียนผังกิจกรรม การเขียนภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เป็นต้น

2) สร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและการวิเคราะห์ชุมชน: ทีมวิจัยได้แนะนำตัวและชี้แจง วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขั้นตอนนี้มีความสำคัญต่อการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือเพื่อสร้างความ ชัดเจนในงานวิจัย ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่อย่างต่อเนื่องโดยผ่านกระบวนการฝึกภาคสนาม (ใน ระหว่างการศึกษาได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน) ทำให้ลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนและเกิด ความเข้าใจอันดีในการทำวิจัย

3) รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ: เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา (ตารางที่ 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรวบรวมข้อกำหนดและ ตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ ซึ่งเป็นการทบทวนเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับข้อกำหนดและ ตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทั้งงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยจะ นำมาสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นแนวทางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการ

ตารางที่ 1 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และแหล่งข้อมูล

รายการข้อมูล	แหล่งข้อมูล
1. แผนพัฒนาจังหวัด/ แผนยุทธศาสตร์จังหวัด	สำนักงานจังหวัด
2. แผนพัฒนาตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบล
3. แผนยุทธศาสตร์เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วย จรเข้มาก	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
4. แผนการใช้ที่ดิน	กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน
5. กฎหมาย ระเบียบ พระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
6. หลักการข้อกำหนด และตัวชี้วัดในการจำแนกเขต การจัดการ	วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ

2. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นประชากรเป้าหมายที่อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และต้องเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการเข้าใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการเข้าใช้พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้เทคนิคการเรียกชื่อ (Snowball Technique) จากการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้น พบว่า ประชากรตำบลบ้านบัวไม่เป็นไปตามเกณฑ์คุณลักษณะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเนื่องจากสภาพภูมิประเทศทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำได้

3. พัฒนา และปรับปรุงเทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC)

เทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) ในการศึกษานี้ใช้คำว่า “AIC” เป็นเทคนิคการระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นที่มีต่อการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งทำให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพจากการระดมความคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ธนพรธ ธานี, 2540 และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2551) จึงเหมาะสำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถประยุกต์ใช้ในการระดมความคิด โดยการวิจัยนี้ได้พัฒนา และปรับปรุงเทคนิค AIC โดยมี 3 ขั้นตอนหลักที่สอดคล้องกับการวิจัย ดังนี้

1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation/A) เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการปรับพื้นฐานความรู้เพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น เห็นคุณค่าและความสำคัญผ่านการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมไปถึงเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้แผนที่พื้นที่ชุ่มน้ำจำลองเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น ทำให้เข้าใจถึงสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน ใช้ระยะเวลา 2 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์ขั้นตอน A คือเพื่อ 1) ลดช่องว่างและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน 2) เสริมสร้างทัศนคติที่ดีของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 4) ทำให้เข้าใจถึงสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

- 1) คุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำและสภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

- 1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) สถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำสภาพปัญหาจากการใช้ประโยชน์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

2) **ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence/I)** ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence/I) เป็นการหาวิธีการที่จะพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือวิธีการในการพัฒนา และการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอน I' : การระดมความคิดเรื่องเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นลงในแผ่นกระดาษเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำว่าควรประกอบไปด้วยเขตการจัดการใดบ้าง แล้วจึงมีการนำเสนอต่อที่ประชุม จึงเรียกว่า “กิจกรรมผ้าป่าความคิด” ใช้ระยะเวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

วัตถุประสงค์ขั้นตอน I' : คือเพื่อ 1) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 2) ให้เข้าใจถึงเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ของชุมชน

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

- 1) ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) ความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 3) ตัวอย่างพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีการจำแนกเขตการจัดการ
- 4) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม
- 5) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พืช และสัตว์ที่มีในพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

- 1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจความสำคัญและประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ของชุมชน

ขั้นตอน 1: การระดมความคิดเรื่องข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการแบ่งกลุ่มการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดว่าความจำเป็นหรือเรื่องใดบ้างที่จะใช้แบ่งแยกเขตการจัดการต่างๆ ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้กำหนดขึ้นให้ชัดเจนนั้นคือข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำผ่านตารางข้อกำหนดและตัวชี้วัด ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องให้ตัดสินใจเลือกข้อกำหนดที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยใช้ธงในการให้คะแนน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีอิสระในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ตามความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ แล้วจึงลำดับความสำคัญของข้อกำหนดที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญตามลำดับคะแนน จึงเรียกว่า “กิจกรรมระดมความคิด” ใช้ระยะเวลา 3 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์ขั้นตอน 1 คือเพื่อ 1) เข้าใจลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตของชุมชนความโดดเด่นของทรัพยากร สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ 2) เข้าใจข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และ 3) วิเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ ที่สอดคล้อง/ไม่สอดคล้องกับหลักการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

- 1) ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ
- 2) บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการพึ่งพาทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 3) กิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำในอดีตกับปัจจุบัน
- 4) ความโดดเด่นของทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำและพืช/สัตว์ต่างถิ่นที่พบในพื้นที่
- 5) การมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ
- 6) บทบาทขององค์กรภาครัฐหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
- 7) การบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่และการปฏิบัติตามกฎหมายของชุมชน
- 8) ทีมวิจัยร่วมสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนแล้วจดบันทึก

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน เพื่อนำไปวิเคราะห์ร่วมกับหลักการข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการต่างๆ

3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control/C) เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากปฏิบัติการในขั้นตอน A และ I มาประมวลผลสู่แนวทางปฏิบัติ คือผู้วิจัยวิเคราะห์สังเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความเหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้มากที่สุดสำหรับการประยุกต์ใช้ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ และเสนอแนะแนวทางการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่ ใช้ระยะเวลา 3 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์ขั้นตอน C คือเพื่อ 1) สามารถสรุปความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม และ 2) สร้างแนวทางข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ประเด็นการสนทนา/ระดมความคิดประกอบด้วย

1) ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1) ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

2) รูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ

4. การประสานงาน

ดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน เพื่อแนะนำการวิจัย ชี้แจงแนวความคิดของการวิจัยต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประสานความร่วมมือในการจัดประชุมระดมความคิด โดยอาศัยการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ต้องขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่จากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากในการจัดประชุมระดมความคิด

5. ดำเนินการวิจัยตามเทคนิคขึ้นชมอย่างสร้างสรรค์ (AIC)

ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดที่ได้จากการพัฒนาเทคนิค AIC ในขั้นตอนที่ 3

6. การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการศึกษา

เพื่อให้ได้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis technique) จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เข้าใจถึงคุณลักษณะของข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive analysis technique) วิเคราะห์ประเด็นสำคัญจากการลงพื้นที่ศึกษาในเรื่องคุณค่า ความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ สภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน เขตการจัดการพื้นที่ที่ชุมชนพึงประสงค์ ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการโดยชุมชน และสังเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งรายละเอียดการวิเคราะห์ผลการวิจัย (ตารางที่ 2)

7. การทดสอบความเที่ยงตรงของการมีส่วนร่วม

ในการศึกษานี้ได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยให้ทีมวิจัยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมประชุมระดมความคิดตามแบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม (ภาคผนวก ง) รวมทั้งตรวจสอบจากสถิติในการเข้าร่วมระดมความคิดทั้ง 2 ครั้ง

8. อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีทั้งการศึกษามีส่วนได้-ส่วนเสีย การประชุมระดมความคิดด้วยเทคนิค AIC ดังนั้นจึงมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

- 1) เครื่องเขียน ได้แก่ปากกา ดินสอ สมุดจดบันทึกกระดานบู้ฟ
- 2) อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ได้แก่ เครื่องเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องฉายภาพ เครื่องบันทึกเสียง
- 3) แบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม (ภาคผนวก ง)

ตารางที่ 2 สรุปการวิเคราะห์ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์	ขั้นตอน	วิธีการ	ผลลัพธ์
1. สถานการณ์ปัจจุบันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก	กระบวนการวิจัยที่ 3.2.5 ในขั้นตอนสร้างความรู้ A: การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ	- การบรรยายพร้อมภาพประกอบ - การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น	- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักถึงสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น เห็นคุณค่าและความสำคัญผ่านการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำทางตรงและทางอ้อม - รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ - สถานการณ์ปัจจุบันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ
2. รวบรวม และพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้ 2.1 การจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ 2.2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ	กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนสร้างแนวทางพัฒนา 1: การระดมความคิดเห็นเรื่องเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่พึงประสงค์ กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนสร้างแนวทางพัฒนา 2: การระดมความคิดเห็นเรื่องข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ	- การบรรยายพร้อมภาพประกอบ - การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น - การนำเสนอการระดมความคิดเห็น - การสนทนากลุ่ม - กิจกรรมระดมความคิดเห็น - การนำเสนอการระดมความคิดเห็น	- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้และเข้าใจความสำคัญ และประโยชน์ของการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ - เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ - ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน
3. แนวทางการพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	กระบวนการวิจัยที่ 3.1.3 ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ C: การสร้างแนวข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม	- การอภิปราย และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็น - การสรุปความคิดเห็นรายยอด และถอดองค์ความรู้	- ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม - เข้าใจรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่หรือประชากรเป้าหมาย คือผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลสะแกโพรง และตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนทั้งหมด 33 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก และมีการอยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิด อีกทั้งไม่มีบทบาททางสังคมในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงลักษณะพื้นฐานทางประชากรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

N=33

ข้อมูลทั่วไปของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย		จำนวน
เพศ	ชาย	20
	หญิง	13
อายุ	น้อยกว่า 40 ปี	4
	40-60 ปี	20
	มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	9
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	23
	มัธยมศึกษา	10
	ไม่ได้รับการศึกษา	-
อาชีพ	เกษตรกร	33
	อื่นๆ	-
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่	อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิด	27
	ย้ายมาจากชุมชนอื่นไม่เกิน 5 ปี	-
	ย้ายมาจากชุมชนอื่น 5-15 ปี	1
	ย้ายมาจากชุมชนอื่น 15 ปีขึ้นไป	5
บทบาททางสังคม	มี	7
	ไม่มี	26

ที่มา: จากเทคนิคการเรียกชื่อ

ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำของ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผล
การศึกษาจากขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation) พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถระบุคุณค่า
ความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยแสดงออกในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากน้ำใน
พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการประมงเพื่อยังชีพ รวมถึงการใช้น้ำเพื่ออุปโภคใน
ชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่-
ชุ่มน้ำของชุมชนในปัจจุบัน (ภาพที่ 1)

ที่มา: จากการประชุมระดมความคิด

ภาพที่ 1 แผนภูมิความคิดสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน

ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผลการศึกษาจาก
ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence) มีรายละเอียดดังนี้

1. เขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน (I¹)

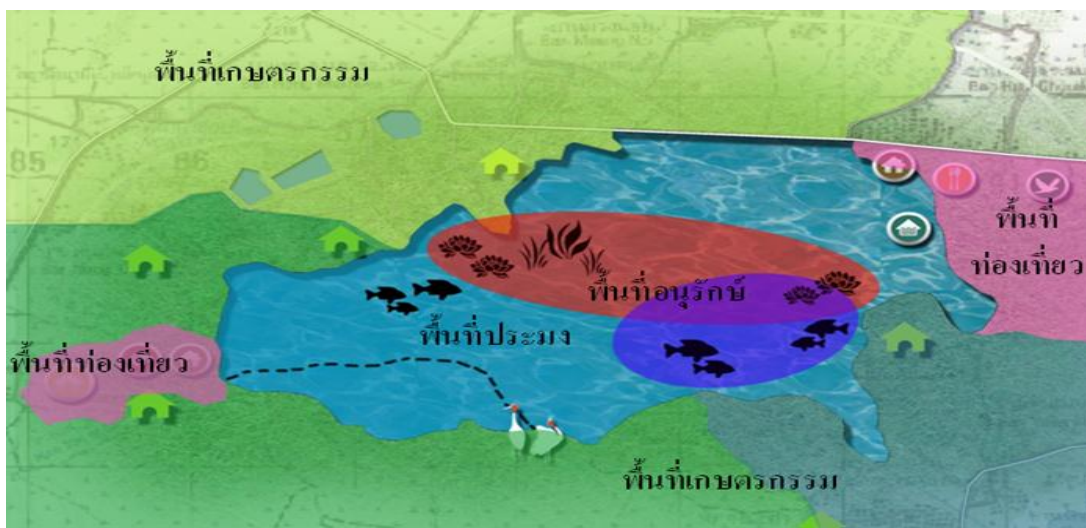
พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้เป็น 4 เขต
ประกอบไปด้วยเขตเกษตรกรรม เขตประมง เขตอนุรักษ์พืชและสัตว์ และเขตท่องเที่ยว โดยที่

เขตเกษตรกรรม หมายถึง พื้นที่ทำการเกษตรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือพื้นที่นา และสวน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาคือเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในบางฤดูกาล มีสภาพเหมาะแก่การทำนา ส่วนการทำสวนจะอยู่ในพื้นที่ดอน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2549) จึงเห็นได้ว่า เขตการจัดการพื้นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนเกษตร

เขตประมง หมายถึง บริเวณพื้นน้ำอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าไปจับสัตว์น้ำได้ในรูปแบบของการประมงเพื่อยังชีพ ซึ่งเกียรติศักดิ์ แก้วมหาชัย (2550) ได้กล่าวไว้ว่า การทำประมงของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะอยู่ในรูปแบบของการประมงเพื่อยังชีพ หรือประมงพื้นบ้าน

เขตอนุรักษ์พืชและสัตว์ หมายถึง บริเวณพื้นน้ำและโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ พบพืชที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น บัวสาย บัวหลวง แห้ว และเป็นถิ่นวางไข่หรือแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีความจำเพาะของสัตว์น้ำ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ถึงการลดลงของชนิดบัวสาย บัวหลวง และสัตว์น้ำ จึงมีแนวคิดว่าควรอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความเปราะบางไว้

เขตท่องเที่ยว หมายถึง บริเวณพื้นน้ำและโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีสภาพภูมิทัศน์สวยงาม และมีจุดเด่นทางธรรมชาติ คือมีนกประจำถิ่นและนกอพยพมาอยู่อาศัย และผสมพันธุ์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูหนาวของทุกปี (เดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด (ภาพที่ 2)

ที่มา: ปรับปรุงจากการประชุมระดมความคิด

ภาพที่ 2 แผนภูมิความคิดเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน

2. ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชน (I²)

พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถระบุข้อกำหนดในลักษณะกว้างๆ ได้ 5 ข้อกำหนด ดังนี้

ดิน หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว เพื่อหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ที่เพาะปลูกให้งอกงาม และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้

น้ำ หมายถึง ปริมาณน้ำฝนที่เพียงพอต่อการทำเกษตร และปริมาณน้ำในแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตร เพื่การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร อีกทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดระบบแบ่งสรรน้ำ เพื่อให้สามารถเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล

พืช ปลาและสัตว์น้ำ หมายถึง ข้อกำหนดที่ต้องการให้พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นบริเวณที่สามารถเก็บเกี่ยวพืชพรรณ จับปลา และสัตว์น้ำได้ตลอดทั้งปี รวมถึงสามารถลดจำนวนพืช และสัตว์ต่างถิ่นที่มีผลกระทบต่อการเกษตร สะท้อนว่า ชุมชนพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งอาหารในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาศัยในพื้นที่เป็นระยะเวลานานทำให้รับรู้ถึงปริมาณปลา และสัตว์น้ำที่ลดลง จึงเห็นคุณค่าของความอุดมสมบูรณ์พืช ปลา และสัตว์น้ำที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

อาชีพและรายได้ หมายถึง เมื่อมีการจำแนกเขตการจัดการในพื้นที่หรือมีกิจกรรมอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วจะไม่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน รวมถึงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพเสริม สะท้อนว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสนใจในเรื่องของความมั่นคงในอาชีพและรายได้ รวมถึงการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่ เพราะการเกษตรเป็นอาชีพหลักที่ขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติ แต่ปัจจุบันประสบปัญหาฝนแล้ง การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ขาดแคลนความรู้หรือเทคโนโลยีด้านการเกษตร รวมไปถึงต้นทุนทางการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตที่เพิ่มขึ้น ข้อกำหนดด้านอาชีพและรายได้จึงเป็นข้อกำหนดที่เป็นปัจจัยผลักดันให้ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำจนทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำเสียสมดุล

โครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ควรได้รับการปรับปรุงและพัฒนา พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับไฟฟ้า น้ำประปา และการพัฒนาลำน้ำสาธารณะควบคู่กันพื้นฐานที่ยังไม่ครอบคลุมหรือกระจายทั่วพื้นที่ศึกษา ชุมชนจึงต้องการโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภค เพื่อเพิ่มความสะดวกในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการนันทนาการและการท่องเที่ยว อันเป็นโอกาสที่ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว

การเข้าถึงพื้นที่ หมายถึง ถนนที่สามารถทำให้คนในชุมชนสามารถเดินทางสัญจรได้ ทุกฤดู ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับถนนในประเด็นที่เกี่ยวกับพื้นผิวถนนที่สามารถใช้ได้

ตลอดทั้งปี ซึ่งในสภาพปัจจุบันถนนบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำที่ใช้เป็นเส้นทางเข้าถึงที่น่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกโดยเฉพาะในฤดูฝน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงต้องการ โครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภค เพื่อเพิ่มความสะดวกในชีวิตประจำวัน

การบริหารจัดการพื้นที่ หมายถึง การให้ความสำคัญกับกติกากายในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น สิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำของคนในและคนนอก-ชุมชน การห้ามจับปลาโดยใช้เครื่องมือทำลายล้าง การห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ และการมีบทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกระทำผิดอย่างชัดเจน ส่วนการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระบุว่าควรให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการในระยะแรก และให้ความสำคัญกับสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำในการประกอบอาชีพได้ หลังจากมีการจำแนกเขตการจัดการดังกล่าว สะท้อนว่า ชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ และต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีใช้ถึงรุ่นลูกหลาน ส่วนด้านการจำแนกเขตการจัดการนั้น หน่วยงานภาครัฐต้องให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากร

ทั้งนี้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของอาชีพ ลักษณะความสัมพันธ์ และประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ ผ่านการเชื่อมโยงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำมาจำแนกเขตการจัดการ ดังนั้นประสิทธิภาพของการนำเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำไปใช้ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีจุดเน้นที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงและภาวะความเสี่ยงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

การพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นการสร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการตัดสินใจ โดยให้ความสำคัญกับลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และข้อเท็จจริงต่างๆ ในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำจากชุมชนมาสัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ อีกทั้งมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผลจากเทคนิคเช่นชมอย่าง

สร้างสรรค์ด้วยขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) สามารถระบุข้อกำหนดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ 2) ด้านสภาพภูมิประเทศ 3) ด้านทรัพยากร 4) ด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และ 5) ด้านการจัดการ มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อกำหนดด้านกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ

กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้การจัดการหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมและประชาชนรุ่นหลังที่มีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินชีวิตอย่างปกติในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมภายใต้คุณภาพชีวิตที่ดี (http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1307017171&grpId=no&catid=no) มีตัวชี้วัด คือ ความสัมพันธ์กับกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ และการควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ

2. ข้อกำหนดด้านลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ คือลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของแผ่นดิน ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติและที่มนุษย์ดัดแปลงขึ้น ซึ่งลักษณะภูมิประเทศที่เห็นเด่นชัดจะเกิดในบริเวณกว้าง และเกิดการเปลี่ยนแปลงยาก เช่น ภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบและเนินเขา ทั้งนี้ลักษณะภูมิประเทศจะมีผลต่อภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้อกำหนดด้านสภาพภูมิประเทศจึงมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับความลาดชันของพื้นที่ และระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล

3. ข้อกำหนดด้านทรัพยากร

ทรัพยากร คือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในรูปลักษณะต่างๆ ทั้งเป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบและผลิตผล เป็นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และช่วยเกื้อกูลให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เป็นแหล่งรองรับของเสียและของเหลือเศษจากขบวนการผลิตและการบริโภค รวมถึงให้ความรื่นรมย์แก่มนุษย์ ข้อกำหนดด้านทรัพยากรในการศึกษานี้ คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยวัดจากความอุดมสมบูรณ์ และคุณภาพของทรัพยากรที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพในพื้นที่

ดิน มีตัวชี้วัดด้านความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกและ และการชะล้างพังทลายของดิน

น้ำ มีตัวชี้วัดด้านปริมาณน้ำ และคุณภาพน้ำ

ป่าไม้ มีตัวชี้วัดเรื่องประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่ และการพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่

สัตว์ป่า มีตัวชี้วัดด้านจำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่ และการพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่

4. ข้อกำหนดด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม

ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม คือการที่ชุมชนได้รับการคุ้มครองทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างเป็นธรรม ทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การปรับปรุงความเหลื่อมล้ำของประชาชนระดับฐานรากที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับนอกภาค การเกษตรให้มีรายได้ที่มั่นคง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) เกิดการสร้างงาน และมีโอกาสสร้างรายได้เสริม การปรับปรุงฐานโครงสร้างสาธารณูปโภค และสาธารณูปการให้ทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ข้อกำหนดด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมจึงมีตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิตที่ดี และความรับผิดชอบต่อสังคม

5. ข้อกำหนดด้านการจัดการ

ข้อกำหนดด้านการจัดการ หมายถึง การกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ดังเช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) มีแผนยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ การปรับกระบวนการพัฒนา สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ-เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักการสากลที่นานาประเทศให้ความสำคัญ (<http://www.dnp.go.th/Ferd/ferdTHAI/participant.htm>) เพื่อให้ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นในฐานะสมาชิกของสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม-แห่งชาติ, 2555) ดังนั้น ข้อกำหนดด้านการจัดการจึงมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการเข้าถึงทรัพยากร

รายละเอียดของข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ตัวตรวจสอบตามข้อกำหนดและข้อบังคับต่างๆในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม

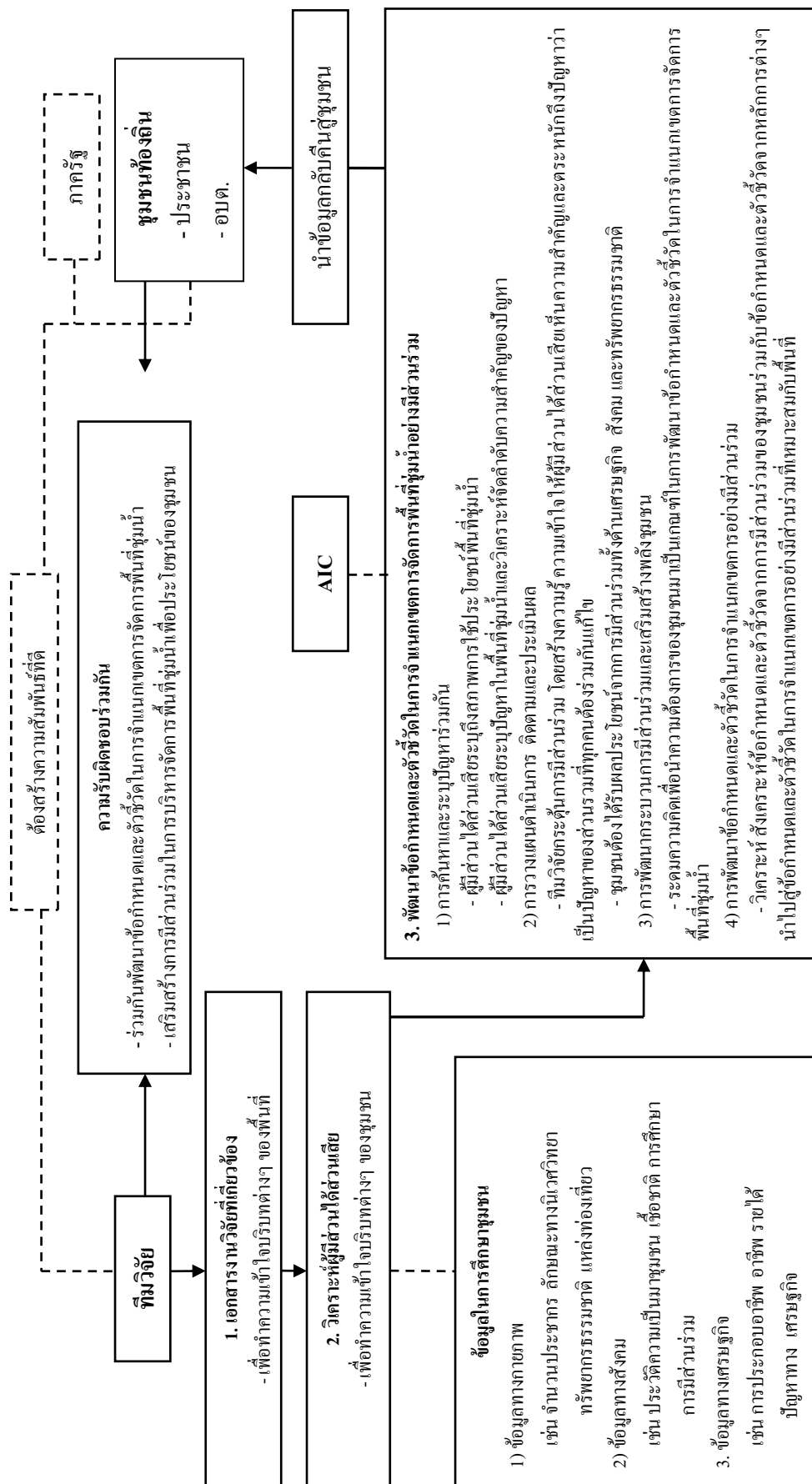
ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด
1. กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1 ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.1 มีความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ
	1.2 การควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ	1.1.2 มีการควบคุมการใช้ของกฎ กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับต่างๆ
2. ลักษณะภูมิประเทศ	2.1 ลักษณะภูมิประเทศ	2.1.1 ความลาดชันของพื้นที่
		2.1.2 ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล
3. ทรัพยากร	3.1 ดิน	3.1.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก
		3.1.2 การชะล้างพังทลายของดิน
	3.2 น้ำ	3.2.1 ปริมาณน้ำ
		3.2.2 คุณภาพน้ำ
	3.3 ป่าไม้	3.3.1 ประเภทพื้นที่ตามประกาศของรัฐ
		3.3.2 จำนวนชนิดพันธุ์พืชที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์ในพื้นที่
		3.3.3 การพบพืชต่างถิ่นในพื้นที่
	3.4 สัตว์ป่า	3.4.1 จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์อาศัยในพื้นที่

ตารางที่ 4 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม (ต่อ)

ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ที่ใช้วัด
4. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม	4.1 คุณภาพชีวิตที่ดี	3.4.2 การพบสัตว์ต่างถิ่นในพื้นที่
		4.1.1 สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมได้
		4.1.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น
		4.1.3 มีการปรับปรุงหรือพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ
5. การจัดการ	4.2 ความรับผิดชอบต่อสังคม	4.2.1 มีการจ้างงานเพิ่มสูงขึ้น
		4.2.2 อัตราการย้ายถิ่นลดลง
		4.2.3 มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
	5.1 นโยบายการจัดการ	5.1.1 มีนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน
		5.1.2 มีแผนการจัดการในระยะยาว
		5.1.3 มีความสอดคล้องกับผังเมือง
	5.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน	5.2.1 สิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ
		5.2.2 สิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ
		5.2.3 สิทธิในการตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มากเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจำแนกเขตการจัดการ โดยประยุกต์เทคนิคการเรียกชื่อ (Snowball Technique) และเทคนิคชื่นชมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control/ AIC) สามารถสังเคราะห์ข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้ทั้งหมด 5 ข้อกำหนด (กายภาพ ชีวภาพ การเข้าถึง สังคม และด้านการจัดการ) และ 25 ตัวชี้วัด ซึ่งบทเรียนที่ได้รับจากการศึกษานอกจากจะได้ข้อข้อกำหนดและตัวชี้วัดในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแล้ว การประยุกต์กระบวนการมีส่วนร่วมจะสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนควบคู่กับการสร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต อันจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 แผนภูมิกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

DEVELOPING CRITERIA AND INDICATORS FOR WETLAND ZONING BY
PARTICIPATION: BURI RAM PROVINCE WETLAND INTERNATIONAL SITES

APICHAYA VONGTHONGSRI 5237424 ENEP/M

M.Sc. (SUSTAINABLE ENVIRONMENT PLANNING)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: PIYAKARN TEARTISUP, Ph.D.
(FORESTRY-WATERSHED MANAGEMENT), SUWALEE WORAKHUNPISET,
Ph.D. (TROPICAL MEDICINE)

EXTENDED SUMMARY

**DEVELOPING CRITERIA AND INDICATORS FOR WETLAND
ZONING BY PARTICIPATION: BURI RAM PROVINCE
WETLAND INTERNATIONAL SITES**

Background and Significance of the Study

Wetland is important for a living, covering all of four basic factors of human needs. It is the source of occupation for earning income as well as the large natural food resource (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2009). Nowadays, wetlands in Thailand have been decreasing continuously while the existing wetlands are beginning to deteriorate (Department of Environmental Quality Promotion, 2010). This is because of the demand for using the areas are increasing in accordance with the expansion of population and economy, which results in the invasion of wetlands as well as exploitation of resources in the wetlands excessive to actual capacity, leading to deterioration of the wetlands more severely (Office of Environmental and Natural Resource Development, 2012). In solving these

problems through the method of zoning management or use zoning, it does not only relieve and reduce the impact in terms of both quantity and quality of the wetlands, but also conserve and restore the wetlands. In zoning management or use zoning in any lands, it is highly necessary to establish indicators or criteria in accordance with the context of wetland, which is an ecosystem that is valuable and crucial for the livings of humans, plants and animals in terms of ecology, economy and society, especially natural resources in the wetlands in which a community can access for exploitation in their daily lives. Therefore, the development of criteria and indicators for wetland zoning by participation is the tool that can be used to solve or reduce conflicts (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2012). Moreover, community participation will reinforce the strength of natural resource and environmental management in their community (Office of the National Economic and Social Development Board, 2011; The Constitution of the Kingdom of Thailand, 2007).

Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area is a protected area, which is important as the wetland international site where all sectors can utilize as food resource, water resource for agricultural and irrigational utilization, and recreational source. Furthermore, in 2012, this wetland will be the pilot area for pilot area for releasing Sarus Crane back into the wetland (Mahasarakham University, 2009; Anawim Suwanna, 2012), which can create conflict from exploitation of the wetland. Result of the integration of this research can be applied into zoning management of other lands in order to create stability of the natural resource and environmental base along with the sustainable utilization from the wetlands in the future.

Research Objectives

The objective of the study was to develop criteria and indicators for wetland zoning management. Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area were used as an example for zoning management.

Research Methodology

1. Preparation

1) Preparation of research team: Research team consisted of a researcher and 8 co-researchers. The researcher reviewed and suggested objectives of the study in order for the research team to understand their roles and participative research process as well as developed memorizing tools used for recording data from the interviews such as community drawing, activity layout drawing and land use drawing.

2) Building relationship with a community and analyzing a community: The research team introduced themselves and explained objectives of the research. This process was important for participative research in order to establish clarification of the research. The researcher went into the areas continuously through the process of field training (during the study when the researcher learnt about community's way of life), which helped reducing a gap between the researcher and the community and create mutual and good understanding in conducting this research.

3) Collecting secondary data: It was the collection of background information of related research and the study areas (Table 1), especially the collection of criteria and indicators for zoning management. It was the review of documents and research related to criteria and indicators in zoning management of the protected areas, both within the country and internationally. The researcher, then, synthesized the data in order to establish the guideline of criteria and indicators for zoning management.

Table 1: The collection of secondary data and source of information

List of Data	Source of Information
1. Provincial Development Plan/ Provincial Strategic Development Plan	Provincial Governor's Office
2. Sub-District Administrative Organization Development Plan	Sub-District Administrative Organization
3. Huai Chorakeamak Wildlife Non- hunting Area Strategic Plan	Department of National Park Wildlife and Plant Conservation

Table 1: The collection of secondary data and source of information (cont.)

List of Data	Source of Information
4. Land Use Plan	Land Use Planning Division, Land Development Department
5. Laws, regulations and acts relating to natural resource and environmental management	Department of National Park Wildlife and Plant Conservation The Constitution of the Kingdom of Thailand
6. Criteria and indicators for zoning management	Theses and researches

2. Analysis of stakeholders

Stakeholders were the targeted population, resided in the area of Sakae Phrong Sub-District and Sa Med Sub-District for 5 years or above, and were the persons who received benefits from the wetland utilization or were impacted from the wetland utilization, by using the snowball technique. From basic land survey, it was found that populations of Baan Bua Sub-District did not meet the criteria of stakeholders because of geography, which resulted in an inability to utilize the wetland.

3. Appreciation Influence Control (AIC)

In this study, the term, “AIC” was used, which was a brainstorming technique that gave an opportunity to stakeholders to participate democratically. There was an exchange of knowledge, experience and opinions towards wetland zoning, which enabled them to understand the condition of problems, limitations, demands and capacity from brainstorming of the meeting participants (Thanapan Thani, 1997; Boonlert Tangjitwattana, 2008). Therefore, it is suitable for community development planning and able to apply into brainstorming in order to gather ideas and demands into the plan completely in every process of the research. This study developed and improved AIC technique, by having 3 stages in consistence with the research as follows.

1) Knowledge building - Appreciation (A) was the building of knowledge and understanding about value, importance and benefits of the wetland. It was the adjustment of knowledge base in order to urge stakeholders to realize their rights for local resources and perceive value and importance through the wetland utilization both directly and indirectly as well as to give an opportunity to everyone to learn and exchange experience of the wetland utilization, by using the map of wetland model as a mean for opinion expression, which enabled us to understand the condition of the wetland utilization today.

Objective of Stage A: 1) to reduce a gap and create a good relationship with the community; 2) to create good attitude toward participative process in order to stimulate the demand for participation of the community; 3) enhance knowledge, understanding and awareness of value and importance of the wetland; and 4) create understanding toward the condition of the wetland utilization of the community nowadays. (Duration of 2 hours)

Expected results are as follows:

- 1) Stakeholders perceived value and importance of the wetland.
- 2) Situation of the wetland utilization, problem condition of the utilization and conflict occurred from the wetland utilization.

2) Developmental approach building – Influence (I) was the method of development or problem solving according to research objectives or the method of development and searching for reasons to rank importance based on opinions of stakeholders. It consisted of 2 sub-methods as follows.

Stage I¹: Brainstorm ideas about the wetland zoning by allowing stakeholders to express their opinions into a paper about zoning of the wetland, and then presented in the meeting, which is called “*Pha Pa Kwam Kid*”

Objectives of Stage I¹ were to 1) create understanding toward importance and benefits of the wetland zoning, and 2) to create understanding toward the desirable wetland zoning management of the community. (Duration of 1 hour and 30 minutes)

Expected results are as follows:

- 1) Stakeholders understand importance and benefits of the wetland zoning.
- 2) The desirable wetland zoning management of the community.

Stage I²: Brainstorming about criteria and indicators for the wetland zoning was the division of groups for having conversation and exchanging ideas about the needs or aspects to be used for the wetland zoning. Stakeholders must make a decision in choosing appropriate criteria with the area through criteria and indicators table, which was constructed by the researcher through the method of literature review to be used as a guideline for criteria and indicators for zoning management. Flags were used for scoring. Stakeholders had freedom to make a decision fully based on their knowledge, understanding and opinions, and then ranked the importance of criteria provided by the stakeholders in order of scores. This is called “Brainstorming Flags Activity”, which as an easy method of brainstorming that was time-saving and did not rush the community to have the development without opinions of stakeholders. Furthermore, the researcher and stakeholders exchanged opinions equally. Therefore, the beginning of the development of criteria and indicators in the wetland zoning by community would be problem solving and management planning in the long run, which was occurred from genuine community participation.

Objectives of Stage I¹ were to 1) understand physical and biological characteristics, economic and social contexts, community’s way of life, distinctiveness of resources, and situational change of natural resources, 2) understand criteria and indicators in the wetland zoning, and 3) analyze criteria and indicators that were consistent/not consistent to the principles of the wetland zoning. (Duration of 3 hours)

Expected results are as follows:

- 1) Stakeholders had criteria and indicators for the wetland zoning management by the community in order to use for analysis together with the principles of criteria and indicators in various zoning management.

3) Implementation approach building – Control (C) was the application of knowledge obtained from the practice in Stage A and I into analysis and implementation approach. The researcher analyzed, synthesized and presented the study results of the development of criteria and indicators for the wetland zoning by participation in order to be alternatives for stakeholders to make a decision in selecting an appropriate alternative or the most possible alternative for the application in the wetland zoning, and to suggest appropriate approaches for the wetland zoning within the particular area.

Objectives of Stage C were to 1) be able to conclude ideas about the development of criteria and indicators for the wetland zoning by participation, and 2) establish criteria and indicators for the wetland zoning. (Duration of 3 hours)

Expected results were as follows:

- 1) Criteria and indicators for the wetland zoning by participation.
- 2) Pattern of the community's way of life affecting the wetland utilization.

4) Coordination

There was the coordination with the officials of Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area, the Sub-District Administrative Organization, village headman and community leader in order to introduce this research and conceptual framework to research participants as well as cooperated in organizing the meeting for brainstorming based on continuous field visit and acting as part of the community. Moreover, the permission to use Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area was asked in order to organize the meeting for brainstorming.

5) Research process according to AIC technique

Organize the brainstorming meeting arranged from the development of AIC technique in Stage 3.

6) Analysis and presentation of research findings

In order to obtain criteria and indicators for the wetland zoning by participation, the researcher used content analysis technique from the review of literature gathered through secondary data relating to criteria and indicators for the wetland zoning, both nationally and internationally, in order to understand characteristics of criteria and indicators and use inductive analysis technique for data analysis in order to analyze important issues through the field study of value, importance, and benefits of the wetland, the current condition of the wetland utilization, the desired wetland management zone, and criteria and indicators for the wetland zoning by the community, and synthesize criteria and indicators for the wetland zoning. Details of analysis of research results are in Table 2.

7) Reliability test of participation

In this research, participative observation was applied. The research team observed behaviors of participants in the brainstorming meeting according to participative behavior record form (Appendix D) as well as examine from statistics of participating in two brainstorming meetings.

8) Tools used in this research

This research was a qualitative research, which consisted of the study of stakeholders and the brainstorming meeting through AIC technique. Therefore, research tools were as follows.

- 1) Stationery consisted of pens, pencils, notebook and newsprint.
- 2) Audio visual equipments consisted of stereo, computer with video projector and voice recorder.
- 3) Participative behavior record form (Appendix D).

Table 2: Summary of result analysis

Objectives	Process	Method	Result
1. Current situation of the utilization of Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area	Research process of 3.2.5 in the stage of knowledge building A: Creating knowledge and understanding of value, importance and benefits of the wetland.	- Discussion with pictures - Discussion and providing opportunity for stakeholders to express opinions.	- Stakeholders recognized their rights for local resources, and perceived value, importance and benefits through the wetland utilization, both directly and indirectly. - Patterns of the wetland utilization. - Current situation of the wetland utilization.
2. Gather and develop criteria and indicators for the wetland zoning, dividing into 2 sub-stages as follows: 2.1 Wetland zoning 2.2 Criteria and indicators for the wetland zoning	Research process of 3.2.5 in the stage of developmental approach building I ¹ : Brainstorming of the desired wetland zoning. Research process of 3.2.5 in the stage of developmental approach building I ² :.	- Discussion with pictures - Discussion and providing opportunity for stakeholders to express opinions. - Presentation of brainstorming. - Group conversation - Brainstorming - Presentation of brainstorming.	- Stakeholders perceived and understood importance and benefits of the wetland zoning. - Wetland zone - Criteria and indicators for the wetland zoning by the community.

Table 2: Summary of result analysis (cont.)

Objectives	Process	Method	Result
	Brainstorming of criteria and indicators for the wetland zoning		
3. Developmental approach of criteria and indicators for the wetland zoning by participation.	Research process of 3.2.5 in the stage of implementation approach building C: Building criteria and indicators for the wetland zoning by participation.	- Discussion and providing opportunity for stakeholders to express opinions. - Conclusion of ideas and interpretation of knowledge.	- Criteria and indicators for the wetland zoning by participation. - Understanding the community's way of life, affecting the wetland utilization.

Stakeholders of the Wetlands

Stakeholders or target populations consisted of 33 people living in the area of Sakae Phrong Sub-District and Sa Med Sub-District, Buriram Province. Most of them were male, aged 40-60, graduated from primary school, and worked in agricultural field mainly. They have resided in the area since they were born, and had no social role in the community they were residing in (Table 3).

Table 3: Basic population characteristics of stakeholders

		N=33
General Information of Stakeholders		Number
Gender	Male	20
	Female	13
Age	Less than 40 years old	4
	40-60 years old	20
	More than 60 years old	9
Education level	Primary school	23
	Secondary school	10
	No education	-
Occupation	Farmer	33
	Others	-
Duration of residing in the area	Residing in the area since being born	27
	Moved from another community for less than 5 years	-
	Moved from another community for 5-15 years	1
	Moved from another community for more than 15 years	5
Social role	Yes	7
	No	26

Source: From Snowball Technique

Knowledge and Understanding of Value, Importance and Benefits of the Wetland Utilization of Stakeholders

Knowledge and understanding of value, importance and benefits of the wetland utilization was the study result obtained from the process of knowledge building (Appreciation). Result showed that stakeholders could identify value, importance and benefits of the wetland, by expressing through the patterns of the wetland utilization, for examples, water usage for agriculture and subsistence fishing as well as water consumption for daily lives. Furthermore, stakeholders expressed their opinions on the current condition of the wetland utilization of the community (Picture 1).

Source: From Brainstorming Meeting

Picture 1: Mind Map of Condition of the Wetland Utilization of the Community

Criteria and Indicators for the Wetland Zoning of Stakeholders

Criteria and indicators for the wetland utilization was the study result obtained from the stage of developmental approach building (Influence). Details are as follows.

1. Wetland Zones by the Community (I¹)

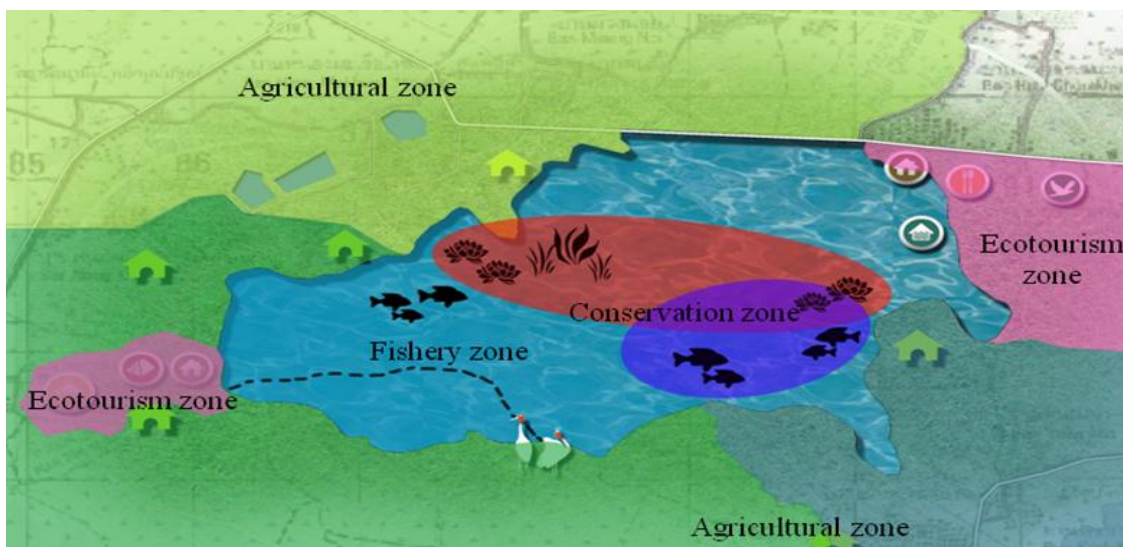
It was found that stakeholders could categorized the wetland zones into 4 areas, consisting of agricultural zone, fishery zone, plant and animal conservation zone, and tourism zone. Definition of each zone was provided as follows.

Agricultural zone means the agricultural area of stakeholders, including rice field and garden, which was consistent to physical characteristics of the study area; that is, lowland in some seasons. The condition was suitable for rice plantation while gardening was in the area of highland (Anan Kanchanapan, 2006). It can be seen that the management zone had the relationship with the agricultural community's way of life.

Fishery zone means the water area, which was the residing area of aqua animals where stakeholders could catch them in the form of subsistence fishing. Kiatsak Kaewmahachai (2007) stated that fishery of the community in the north-eastern region was in the form of subsistence fishing or artisanal fisheries.

Plant and animal conservation zone means the water area and the area surrounding the wetland. Distinctive plants were found particularly in the wetland, such as water lily and sacred lotus, and were the area for laying eggs or specific residential area for aqua animals. Stakeholders perceived a decline in types of water lily, sacred lotus and aqua animals; therefore, they realized that there should be the conservation of fragile areas.

Ecotourism zone means the water area and its surroundings, with beautiful scenery and natural distinctiveness, which were having many local birds and migrated birds to live and breed within the area, especially in the winter season of every year (from November to February). Stakeholders could use the area as a place for relaxation and tourism area of the community, local and province (Picture 2).

Source: Adapted from the brainstorming meeting

Picture 2: Mind map of the wetland zoning management by the community

2. Criteria and indicators of the wetland zoning management by the community (I^2)

It was found that stakeholders could identify criteria broadly in 5 criteria as follows.

Soil means abundance and suitability for rice plantation in order to feed plants and harvest productivity.

Water means the precipitation adequate for agriculture and the water quantity in water sources, which could be used for agricultural plantation. In addition, stakeholders could express opinions on the water allocation system to enable plantation in every season.

Plants, fish and aqua animals means criteria that desired the wetland to be the area for harvesting plants, catching fish and aqua animals throughout the year, reflecting community's reliance on natural resource base in the wetlands as their food sources for living and working. However, stakeholders had been living in the area for a long time, enabling them to know the quantity of fish and aqua animals that were reducing; therefore, they perceived the value of abundance of plants, fish and aqua animals, affecting food stability.

Occupation and income mean when there was zoning management or other activities; there would be no impact on occupation and income of people in the community. They also had alternatives to have secondary jobs, reflecting that stakeholders were interested in work and income stability as well as the way of life in the area. Since agriculture was the main occupation depending on natural condition, currently there was the problem of drought, water shortage for agriculture, shortage of agricultural knowledge or technology as well as higher cost of production, and higher cost of living; criteria relating to occupation and income were the major criteria, which supported the community to utilize the wetlands, finally resulting in loss of balance of the wetland area.

Infrastructure means basic facilities that should be improved and developed. It was found that stakeholders gave importance to electricity, water supply and development of basic facilities that were not still widely cover the study area. This reflected the capitalism system resulting in the social gap between urban society and rural society because the way of life in the rural society was lower than social standard (Thanet Sriwichailampan, 2011).

Area access means the roads which enabled people in the community to travel in all seasons. Stakeholders gave importance to the roads on the issue relating to road surface that was usable throughout the year.

Zone management means giving importance to community rules in the wetland utilization such as right to utilize the wetland of people both internal and external to the community, catching fish in breeding season, and having punishment for those violating the laws. In terms of the wetland zoning management, stakeholders identified that there should be the governmental division involved in the wetland zoning management acting as initiator in the primary stage, and giving importance to the right to utilize the wetland for occupation. After having zoning management, it reflected that the community perceived value of resources in the wetland and must conserve the wetland for the next generation. In terms of zoning management, the governmental division must provide suggestion, assistance and promotion for community participation continuously because the community still lacked knowledge, understanding and experience in resource management.

Criteria and indicators are important elements occurred from the foundation of occupation, relationship characteristics and experience of stakeholders toward the wetland, through the connection of the way of life, environment and resource utilization in the wetland into zoning management. Therefore, effectiveness of the wetland zoning management would occur when the community participated in management in compliance with the developmental approach of the country based on sufficiency economic principle, by focusing on aspects that are congruent to the context of anticipated changes and risks in economy, society and environment.

Criteria and Indicators in Wetland Zoning Management by Participation

The development of criteria and indicators for the wetland zoning management was the establishment of standard criteria for decision making, by giving importance to typography, characteristics of land utilization, and facts relating to the wetland utilization from the community in order to create the wetland zoning management by participation by using criteria and indicators, which are clear, understandable and applicable in the actual areas. In addition, there should be flexibility and consistency with the area context in terms of environment, economy, society and culture. Results from the AIC in the control stage should identify criteria for the wetland zoning management into 5 aspects, including 1) laws, rules, announcements and regulations, 2) typography, 3) resources, 4) economic and social benefits, and 5) management. Details are as follows.

1. Criteria relating to laws, rules, announcements and regulations

Law was an important tool that would enable success of natural resource and environmental management or conservation. It was the identification of management direction in order to protect the environment together with health protection and quality of life of the people under good environment (Ryan Knight, Kate Watson, Jennifer Dill, Patricia Moore and Katie Miller, 2550).

Furthermore, serious law enforcement would be an important tool for natural resource and environmental conservation for overall benefit and people in the

next generation to have right for protection in the way of life within appropriate environment under good quality of life (http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1307017171&grpId=no&catId=no). Indicators were relationship with rules, laws, announcements and regulations, and implementation control of rules, laws, announcements and regulations.

2. Criteria of landscape

Landscape was characteristic of physical environment of the land, consisting of things existed both naturally and man-made. Clear characteristic of landscape would occur in a broad area and be difficult to change such as mountain, plateau, plain, and mountain hill. Landscape would affect climate, natural resources and human livings both directly and indirectly. Criteria of landscape had indicators relating to land slope and height from the sea level.

3. Criteria of resource

Resource was occurred naturally and utilizable by humans in different forms, both as the source of materials and productivity. It was the place for conducting various human activities and support human livings as well as providing enjoyment to human. Criteria of resource in this study were soil, water, forest and wild animals, by measuring from abundance and quality of resources affecting occupation within the area.

Soil had indicators of soil abundance in appropriation to plantation and soil erosion.

Water had indicators of water amount and water quality.

Forest had indicators of types of the land according to the government's announcement, number of rare and threatened plant species in the area, and discovery of foreign plants in the area.

Wild animals had indicators of number of rare and threatened animal species in the area, and discovery of foreign animals in the area.

4. Criteria of economic and social benefits

Economic and social benefits were that the community had equitable economic and social protection in terms of better living condition, improvement of the gap of the people who were mostly working in agricultural field with low income in comparison with those outside agricultural sector with stable income (Office of the

National Economics and Social Development Board, 2012), resulting in job creation and opportunity to have secondary income, and improvement of infrastructure in order to enable people to access resources equally. Therefore, criteria of economic and social benefits had indicators of good quality of life and social responsibility.

5. Criteria of Management

Criteria of management mean the identification of direction or goal of doing something in order to bring about success as expected. For example, natural resource management policy of Thailand had the wetland management policy for sustainable wetland conservation, resulting in sustainable economy and society of the country (Office of the National Economics and Social Development Board, 2009). In the 11th National Economic and Social Development Plan (2012-2016), there are strategic plan for sustainable natural resource and environmental management in order to manage natural resources and environment sufficiently to balance maintenance of ecosystem, based on community participation in conservation and utilization. The adjustment of development paradigm could support economic development and enhance quality of life of the people within the Thai society (Office of the National Economics and Social Development Board, 2012). Community participation in management of natural resources was the international principle that many countries have given importance to (<http://www.dnp.go.th/Ferd/ferdTHAI/participant.htm>) in order to enable the community to develop its capacity in managing and controlling usage and allocating existing resources for economic and social benefits based on necessity as a member of the society (Office of the National Economics and Social Development Board, 2012). Therefore, criteria of management had indicators relating to natural resource management policy, community participation in natural resource management and access to resources.

Details of criteria and indicators for the wetland zoning management by participation are illustrated in Table 4.

Table 4: Criteria and indicators for the wetland zoning by participation

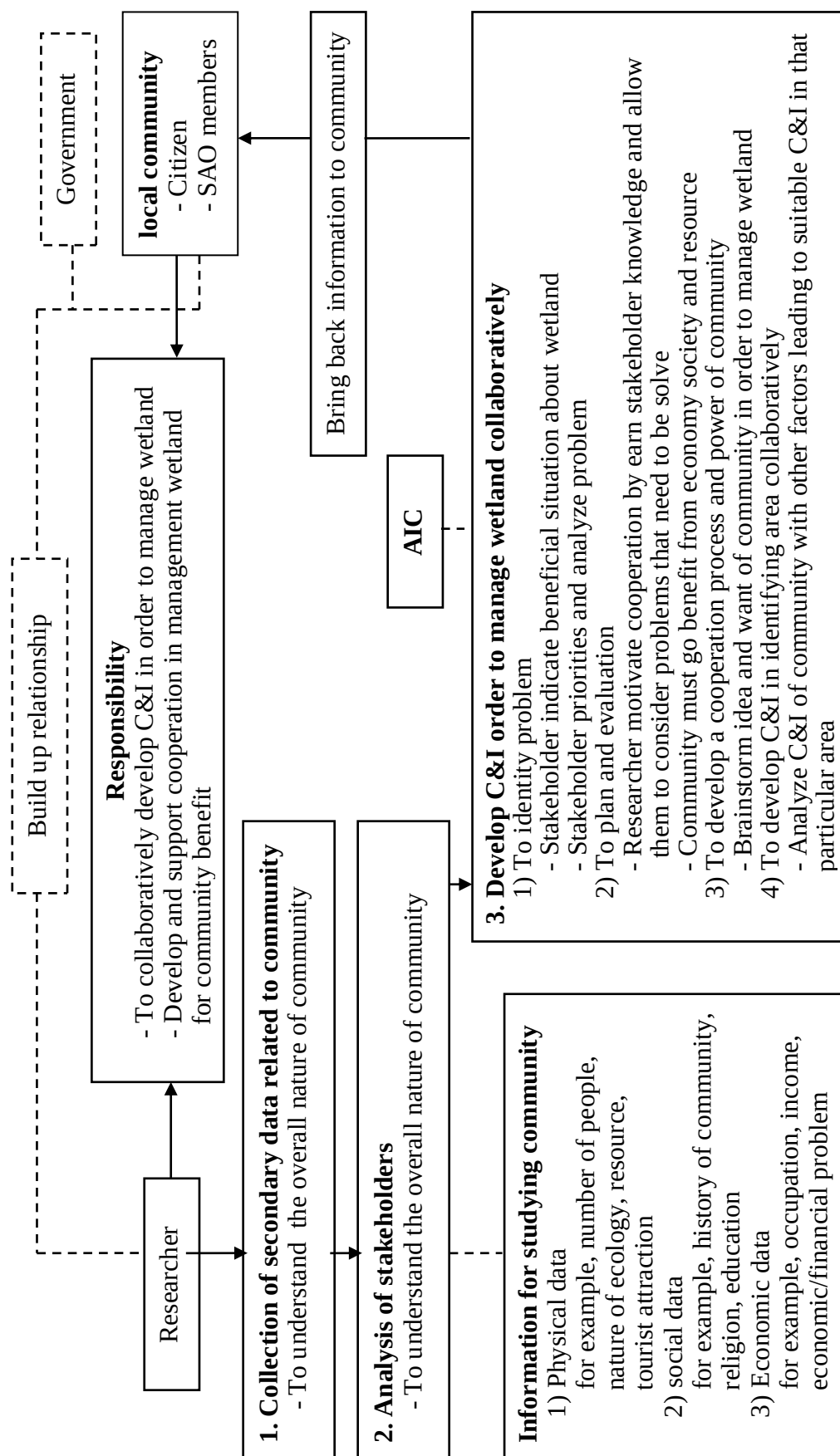
Criteria	Indicators	Criteria Used for Measurement
1. Laws, rules, announcements and regulations	1.1 Congruency of laws, rules, announcements and regulations 1.2 Implementation control of laws, rules, announcements and regulations	1.1.1 There were congruency of laws, rules, announcements and regulations 1.1.2 There were implementation control of laws, rules, announcements and regulations
2. Landscape	2.1 Landscape	2.1.1 Land slope 2.1.2 Height level from the sea level
3. Resource	3.1 Soil	3.1.1 Soil abundance appropriate for plantation
	3.2 Water	3.1.2 Soil erosion 3.2.1 Water level 3.2.2 Water quality
	3.3 Forest	3.3.1 Type of land according to the government’s announcement 3.3.2 Number of rare plants and threatened plants within the area 3.3.3 Foreign plants found within the area
	3.4 Animals	3.4.1 Number of rare and threatened animal species within the area

Table 4: Criteria and indicators for the wetland zoning by participation (cont.)

Criteria	Indicators	Criteria Used for Measurement
4. Economic and social benefits	4.1 Good quality of life	3.4.2 Foreign animals found within the area
		4.1.1 Being able to have traditional work
		4.1.2 Having more income
		4.1.3 There were improvement and development of infrastructure
5. Management	4.2 Social responsibility	4.2.1 Higher employment rate
		4.2.2 Decline in emigration
		4.2.3 Equal sharing of benefits
	5.1 Management policy	5.1.1 Having clear management policy for natural resources and environment
		5.1.2 Having long-term management plan
	5.2 Community participation	5.1.3 Having consistency with city map
		5.2.1 Right to receive information relating to natural resources
		5.2.2 Right to express opinions on activities affecting natural resources
		5.2.3 Right to examine transparency in work of the governmental departments

Conclusion and Recommendations

The objective of this research was to develop criteria and indicators for the wetland zoning management by participation. Wetlands in Huai Chorakeamak Wildlife Non-hunting Area were used as an example, by using snowballing technique and Appreciation Influence Control (AIC). Criteria and indicators for the wetland zoning management could be synthesized into 5 criteria (physical, biological, access, social and management) and 25 indicators. The lessons obtained from this research were not only criteria and indicators for the wetland zoning, but also the application of participative process that could respond to the community's needs together with awareness building of the community to perceive value of natural resources and the environment toward the way of life, leading to sustainable and equitable utilization of natural resources.

Picture 3: Participative process map in natural resource and environmental management

รายการอ้างอิง

- กสิกิจ ทบบัณฑิต. (2548). *การมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2549). *รักษ์เลสาบ : คู่มือการเรียนรู้สำหรับประชาชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กิตติยา บำบัดภัย. (2540). *บทบาทของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษาหนองละเล็งเค็ง ตำบลคงเค็ง อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กาจบัณฑิต กรไชยา. (2547). *พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกผัก อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กุลวดี เถนว่อง. (2555). *การมีส่วนร่วมและพฤติกรรมของชุมชนที่มีต่อการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. ในการประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน ประจำปี 2555 “ชุมชนท้องถิ่น ฐานรากการพัฒนาประชาคมอาเซียน”*. ขอนแก่น: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กุลวดี แก่นสันติสุขมงคลและคณะ. (2553). *การพัฒนาเครื่องมือในการวัดความยั่งยืนของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เกษม จันทรแก้ว. (2553). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

แก้วคำ ไกรสรพงษ์. (2548). *หลักนโยบายสาธารณะยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2549). *รักษ์เลสาบ: คู่มือการเรียนรู้สำหรับประชาชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

เกียรติศักดิ์ แก้วมหาชัย. (2550). *แรงจูงใจในการเลือกประกอบอาชีพเสริมของชาวนาในเขตตำบลเชียงหวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ขวัญหทัย สุขวิสัย. (2546). *การเปรียบเทียบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกบริเวณท่าเรือแหลมฉบัง กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแหลมฉบังและชุมชนบ้านหนองคล้าใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก. (2553). *แผนแม่บทของการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาคสนาม (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก)*. นุรีรัมย์: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

คณะวิทยาศาสตร์. (2552). *การประเมินพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมสำหรับเตรียมปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทย*. โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อทดลองปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยจากการเพาะเลี้ยงกลับคืนสู่พื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติในประเทศไทย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

คณะวิทยาศาสตร์. (2552). *โครงการสำรวจสถานภาพพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนองบึงน้ำจืดของประเทศไทยพื้นที่ชุ่มน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2551). *เครื่องมือทางสังคมเพื่อการเรียนรู้ในบริบทเปลี่ยนผ่าน: ชุดความรู้ขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์. (2554). *พื้นที่ชุ่มน้ำกับการขจัดความขาดแคลนของชุมชนโดยรอบเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก จังหวัดบุรีรัมย์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

กรรชิต พุทธโกษา. (2554). *คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- จตุพร ดันติสุนทร. (2547). การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนันทนาการและการคาดคะเนระดับผลกระทบของผู้มาเยือนจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาอุทยานและนันทนาการ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จันทนาภรณ์ อ่ำพลจันทน์. (2543). การพัฒนาเครื่องมือเพื่อจำแนกแหล่งนันทนาการในอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย โดยใช้ช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จันทนาภรณ์ อ่ำพลจันทน์. (2544). การประยุกต์แนวคิดช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาอุทยานและนันทนาการ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จามรี มณีรัตน์. (2543). บทบาทของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรนกบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราภรณ์ กชเสณี. (2553). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม.(พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติมา อินทะท่ามา. (2543). การพัฒนาการเรียนรู้ของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยใช้กระบวนการ AIC: กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครราชสีห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิตศักดิ์ พุฒจร. (2549). เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์. (2551). สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการจัดการเกษตรกรรมที่ยั่งยืน. คุุณิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เจริญ นิติธรรมขง, สมเกียรติ ปิยะธีรธิดารกุล, ไทยถาวร เลิศวิทยาประสิทธิ, จารุณี เชื้อวารีสังจะ, วรณพ วิทยาญจน์, สุชนา ชวนิชย์และसानิต ปิยพัฒนกร. (2551). การวิจัยและพัฒนาความรู้เพื่อการนโยบายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลไทยอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- เจมส์ แอล เกรย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน: การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม*. (วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และเมธิสา พงษ์ศักดิ์ศรี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ชนิกา จึงวิไลฐน. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและปรับปรุงลำน้ำแม่ข่า เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชนิตา วัฒนมาลา. (2549). *ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองในตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จาริณี โชติศิริ และคณะ. (2551). *การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี*. สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชาญณรงค์ พรหมจันทร์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะกรณีศึกษาประจวบมาแม่น้ำท่าจีน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการนโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ฐิติฤทธิ์ ชูชาติ. (2544). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.
- ชล บุญนาค. (2552). *การสำรวจองค์ความรู้ แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย*. โครงการการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทยโดยคณะทำงานเครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป.
- ชลธิดา ทรัพย์มณี. (2547). *ทัศนคติของข้าราชการกรมป่าไม้ต่องานด้านป่าชุมชน: กรณีศึกษาข้าราชการส่วนกลางกรมป่าไม้*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี. (2550). *ระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์สังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชิมบา ชาน และคณะ. (2544). *คู่มือการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กระทรวงสิ่งแวดล้อม ประเทศญี่ปุ่น.
- ฐานพัฒน์ ทิพย์บรรพต. (2553). *พัฒนาการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนของประชาชนตำบลตะปาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

ณพวงศ จันจุฬา. (2548). ศักยภาพของชุมชนเกาะศรีบอยาในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติปากแม่น้ำกระบี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการทรัพยากร โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ณปภัช สกุลกิตต์เดชา. (2550). สร้างความรู้จากการพึงประสงค์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย. โครงการ UNDP-THAILAND Environmental Partnership Programme (UTEP) และมหาวิทยาลัยมหิดล.

ณัฐพิชา ลิ้มปัทมาญจนวัฒน์. (2550). เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนภาคเหนือในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดรธรณี เอมพันธุ์ สุทัศน์ วรรณเลิศ และเรณูภา รัชโน. (2547). คู่มือการจำแนกเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยหลักการช่วงชั้นโอกาสทางด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum, ROS). กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ดารณี ด่านวันดี. (2547). เอกสารประกอบการสอนวิชาการวางแผน และออกแบบพื้นที่นันทนาการ. สาขาเทคโนโลยีภูมิทัศน์ ภาควิชาภูมิทัศน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ดาลิน พูนบำเน็จ. (2554). ความหลากหลายทางชีวภาพของไม้ผล ภูมิปัญญา และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาสวนผลไม้จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

เดชา บุญล้ำและคณะ. (2543). คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

ธนศ ศรีวิชัยคำพันธ์. (2554). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development). เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นเรศ เชื้อสุวรรณ และบุญชัย งามวิทย์โรจน์. (2551). การเสริมสร้างและพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและป่าต้นน้ำ: กรณีศึกษาลุ่ม

- น้ำมูล. รายงานการประชุมวิชาการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. (2547). *เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนการ และตัวชี้วัด*. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย).
- นิตยา เลาหะจินดา. (2549). *นิเวศวิทยา พื้นฐานสิ่งแวดล้อมสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นพวรรณ ฐานะกาญจน์. (2535). *การจัดการแหล่งนันทนาการบนที่สูง*. การพัฒนาป่าไม้ในที่สูง. ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. (2536). *การวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร.
- เบญจมาศ ประไพพงษ์. (2545). *ประสิทธิผลของการใช้กิจกรรม AIC เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การปรับปรุงบริการและการสร้างสัมพันธภาพระหว่างโรงพยาบาลเสนาและชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์), สาขาวิชาเอกสุขภาพและพฤติกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประกอบ วิโรจน์บุญ. (2547). *โครงการวิจัยลุ่มน้ำมูลตอนล่างแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ประชาติป กะทา. (2547). *การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ: กรณีศึกษาประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปัทมาวดี ชูชุก และชล บุนนาค. (2552). *โครงสร้างอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย. ในเศรษฐศาสตร์การเมืองและสถาบันสำนักทำพระจันทร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Openbooks.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2544). *เพศและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ปิยะกาญจน์ เทียธิทรัพย์ และคณะ. (2554). *ความต้องการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไทยคืนสู่ธรรมชาติ*. สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรอัญชลี พุกชาญคำ. (2551). *การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมการบริหารทรัพยากรบุคคลของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรชัย ปรีชาปัญญา, พิณทิพย์ ธิดิโรจนะวัฒน์, สุชีรา ชีราภรณ์และวารินทร์ จิระสุขทวีกุล. (2549). *การยอมรับและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินน้ำ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ภัทริรา ชีรสวัสดิ์. (2546). *การรับรู้และแนวคิดในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมที่เป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษาเกาะช้าง จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มณีมัย ทองอยู่. (2542). *ปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส สุวรรณ. (2544). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ. (2549). *พื้นที่ชุ่มน้ำ บทเรียนรู้ นโยบายสาธารณะเพื่อความยั่งยืนและความยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- มงคล ดำธนานินทร์. (2537). *เศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเองเชิงระบบ: หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท เวิร์ดเวฟ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด.
- มณฑล จำเริญพุกภัย และณัฐวัฒน์ คลังทรัพย์. (มปป). *การจัดการทรัพยากรชีวภาพ*. เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรเทคนิคการสำรวจทรัพยากรชีวภาพสำหรับเยาวชน. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยศ สันตสมบัติ และคนอื่นๆ. (2552). *แม่น้ำแห่งชีวิต: การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในแถบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รตยา สารพร. (2552). *การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ภูมิศึกษาเมืองปัตตานีเก่า จังหวัดปัตตานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ระวี ถาวร. (บรรณาธิการ). (2549). *การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม: บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางอนาคต. ในเอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการระดับชาติ; 26-27 พฤษภาคม 2548; คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ: แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก*.

รัชนก วิริยะอารีธรรม. (2549). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชลประทาน โครงการชลประทานแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รัชนี จักรช่วย. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ภูมิศึกษาคำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์. (2554). *การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Conservation)*. ศูนย์วิจัยสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

เรณูภา รัชโน. (2547). *การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์จำแนกช่วงชั้นโอกาสด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในโครงการการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาอุทยานและนันทนาการ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วาทีณี บุญชะลิกชี. (2540). *รายงานวิจัยฉบับภาษาไทย การติดตามผู้ย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การย้ายถิ่นเป็นการเพิ่มรายได้หรือเพิ่มความเครียดให้กับครอบครัวชนบท*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล.

สันสนีย์ ชูแวและคณะ. (2542). *ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด*. กรุงเทพฯ: กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.

- ศิริลักษณ์ ไตรศิริพานิช. (2546). การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ศึกษา กรณี โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพพื้นที่บริเวณเขานางพันธุรัตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2554). ภูมิปัญญาตะวันออก: ทางเลือกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สวิง ต้นอุด. (2547). คู่มือกระบวนการถอดองค์ความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- สามัคคี บุญยะวัฒน์, ยุทธพงษ์ ศิริมงคล, สมณมิตร พุกงามและสุรพันธ์ เพชรภา. (2549). โครงการจัดทำแผนดำเนินการโดยชุมชนและระบบฐานข้อมูลนวัตกรรมและภูมิปัญญาเพื่อการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศิริลักษณ์ ยัมประสาทพร. (2548). กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุดารัตน์ นาคประกอบ. (2546). แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติป่าหินงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม วิทยาลัยสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุนีย์ มัลลิกามาตย์. (2545). รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์. (2554). การจัดการชายฝั่ง: การบูรณาการสู่ความยั่งยืน. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวัฒน์ ศิริรัตน์ (2551). ความรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน กรณีศึกษา: แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์, สุภาภรณ์ วรพรพรรณ และจารุวรรณ แก้วมหานิล. (2547). การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพและการบรรเทาความยากจนของชุมชนหมู่บ้านเปรี๊ตในจังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.

- สมศรี ศิริขวัญชัย. (2548). การสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตจากมุมมองของประชาชนในหมู่บ้านจัดสรร. *วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา*, 3(2), 61-79.
- โสภิตา สุรินทะ. (2553). การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของประชาชน: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2550). *คู่มือการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับลุ่มน้ำ: โครงการพัฒนาศูนย์ชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยระยะที่ 2 ปี 2549*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). *โครงการนำร่องให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินและการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรดินและที่ดิน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). *โครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำโขง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2549). *คู่มือการวางแผนและการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่สีเขียว*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2549). *คู่มือการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และการสร้างดัชนีชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). *ก้าวแรกเพื่อก้าวต่อไป อนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ*. กรุงเทพฯ: บริษัท อินทิเกรเต็ด โปรโมชัน เทคโนโลยี จำกัด.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). *เครือข่ายรักษามรดกทางธรรมชาติ : สถานการณ์และการจัดการเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำในลุ่มน้ำบางปะกง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). *โครงการประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง เรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี (กรณีศึกษา: สถานการณ์และการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในอำเภอบางคล้า)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 – 2559*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. (2545). *รายงานแห่งชาติว่าด้วยการอนุวัติอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง. (2553). *รายงานสถานการณ์ลุ่มแม่น้ำโขง: บทสรุปสถานการณ์*. นครหลวง เวียงจันทน์ คณะกรรมการแม่น้ำโขง. สืบค้นเมื่อ 30 ธันวาคม 2554, เข้าถึงได้จาก: <http://www.mrcmekong.org/assets/Publications/basin-reports/MRC-SOB-Summary-reportThai.pdf>
- สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. (2555). *คู่มือการจัดแสดงความคิดเห็นของประชาชน (ภาคปฏิบัติ กรณีศึกษาจริง)*. กรุงเทพฯ: กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- อนาวิน สุวรรณะ. (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการทัศนในการยอมรับการปล่อยนกกกระเรียนพันธุ์ไทยในพื้นที่ชุ่มน้ำ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2548). *ชุมชนลุ่มน้ำวาง วิธีแห่งการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง. (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2549). *วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร่วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อริญา อุบัวทอง. (2550). *การศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถานที่ท่องเที่ยว กรณีศึกษา: องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

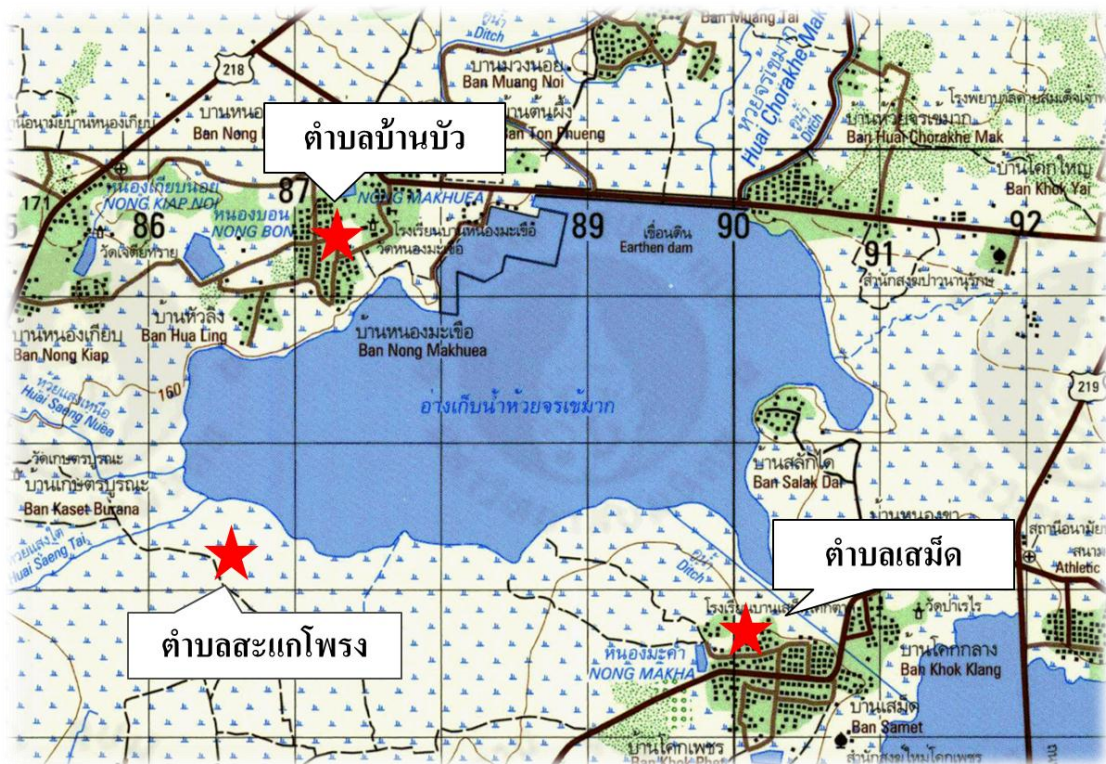
- อภิษฎา คุณาพรธรรม. (2551). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายองค์กรชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดในจังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุวัฒน์ นทีวัฒนา. (2551). *พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย: เป้าหมายปี ค.ศ. 2010/2012 ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ*. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- เอกพันธุ์ วงศ์กำแหง. (2552). *การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อโครงการจัดตั้งและการบริหารจัดการอนุสรณ์สถานคลื่นยักษ์สึนามิ บริเวณอุทยานแห่งชาติเขาหลัก-ลำรู่ จังหวัดพังงา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง. (2552). *แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง ประจำปี พ.ศ. 2553-2555*. งานนโยบายและแผน สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล สะแกโพรง. อำเภอเมืองบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด. (2552). *แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด ประจำปี พ.ศ. 2553-2555*. งานนโยบายและแผน สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด. อำเภอเมืองบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.
- Belfiore, S. The growth of integrated coastal management and the role of indicators in integrated coastal management: Introduction the special issue. *Ocean & Coastal Management*. 2003,(46):225-234.
- Canadian Council of Forest Ministers. (2003). *Defining sustainable forest management in Canada (criteria and indicators)*. Canada: Minister of Natural Resources Canada.
- Critical Ecosystem Partnership Fund (CEPF). (2010). *Conserving non-breeding populations of eastern sarus crane at Kampong Trach Wetland, Cambodia*. CEPF small grant final project completion report. Phnom Penh, Cambodia.
- Davies, J., Sebastain, A.C. & Chan, S. (2004). *A Wetland Inventory for Myanmar*. Ministry of Environmental Japan.
- G.A. Mendoza and H. Martins. (2006). Multi-criteria decision analysis in natural resource management: A critical review of methods and new modeling paradigms. *Journal of*

- Forest Ecology and Management, 230: 1-22. Retrieved January 9, 2006, from sciencedirect with Full Text database.
- Guillermo A. Mendoza & Ravi Prabhu. (2002). Qualitative multi-criteria approaches to assessing indicators of sustainable forest resource management. *Journal of Forest Ecology and Management*, 174: 329–343. Urbana, IL, USA Elsevier Science
- International Union for Conservation of Nature. (2011). IUCN Red List for birds. Available: <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/search> (January 12, 2011).
- Jorgensen, S.B., D.R. Jamieson and F.J. Martin. (2010). Income, sense of community and subjective well-being: Combining economic and psychological variable. *Journal of Economic Psychology*. 31: 612-623.
- Martha. L. Fontalvo-Herazo, Marion Glaser & Adagenor Lobato-Ribeiro. (2007). A method for the participatory design of an indicator system as a tool for local coastal management. *Journal of Ocean & Coastal Management*. 50:779–795.
- Paweena Saritnirun. (2011). Household food security: 10 years after the opening of Rasi Salai dam gate. Thesis of Master of Science (Natural Resource Management) Faculty of Graduate Studies Mahidol University, Thailand.
- Pollution Control Department. (2007). Plan for the Implementation of its obligation under the Stockholm Convention on the persistent organic pollutants (POPs) in Thailand. Ministry of Natural Resources and Environment. Bangkok, Thailand.
- Rogelio T. Andrada, Margaret M. Calderon. (2008). Sustainability criteria and indicators for the Makiling Botanic Gardens in Los Baños, Laguna, Philippines: An application of the CIFOR C&I toolbox.
- Sanit Aksornkoae. (1993). Ecology and Management of Mangroves. Published by IUCN. Dynaprint Dangkok, Thailand. <http://www.onep.go.th/wetlandsthai/htm>. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย.
- UNEP-WCMC (2008), State of the World's Protected Areas: An Annual Review of Global Conservation Progress, UNEP-WCMC, Cambridge,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก จังหวัดบุรีรัมย์)

ที่มา: แผนที่ภูมิประเทศ มาตรฐาน 1:50000 กรมแผนที่ทหาร (2549)

ภาพที่ 1-1 แสดงชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา

ภาคผนวก ข

ข้อมูลประชากรที่อยู่อาศัยในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก

จังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ 1-1 จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)		
		ประชากรชาย	ประชากรหญิง	ประชากรรวม
สะแกโพรง	หมู่ที่ 1 บ้านหนองใหญ่	285	306	591
	หมู่ที่ 2 บ้านบุลาว	92	104	196
	หมู่ที่ 3 บ้านหนองไผ่	406	406	812
	หมู่ที่ 4 บ้านโนนแดง	330	319	649
	หมู่ที่ 5 บ้านสมสนุก	452	422	874
	หมู่ที่ 6 บ้านโลกน้อย	156	131	287
	หมู่ที่ 7 บ้านสวายสอ	329	315	644
	หมู่ที่ 8 บ้านโคกสะอาด	260	247	507
	หมู่ที่ 9 บ้านเกษตรบูรณะ	276	280	556
	หมู่ที่ 10 บ้านไทรโยง	202	182	384
	หมู่ที่ 11 บ้านหนองเกียบ	272	283	555
	หมู่ที่ 12 บ้านหนองมะเขือ	222	202	424
	หมู่ที่ 13 บ้านหนองโคลน	314	304	618
	หมู่ที่ 14 บ้านหนองหัวลิง	223	222	445
	หมู่ที่ 15 บ้านสะแกโพรง	158	130	288
	หมู่ที่ 16 บ้านใหม่พัฒนา	408	426	834
	หมู่ที่ 17 บ้านนาเกษรดินิยม	154	148	302
เพชร	หมู่ที่ 18 บ้านหนองปรือ-โคก	155	164	319
	หมู่ที่ 19 บ้านบุลาว	241	238	479
	หมู่ที่ 20 บ้านเสริมสุขพัฒนา	281	273	554
	หมู่ที่ 21 บ้านบุเจริญ	175	185	360
	หมู่ที่ 22 บ้านโนนสมบูรณ์	199	165	364

ตารางที่ 1-1 จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก (ต่อ)

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)		
		ประชากรชาย	ประชากรหญิง	ประชากรรวม
	หมู่ที่ 23 บ้านโคกสะอาด	267	243	510
	หมู่ที่ 24 บ้านหนองมะเขือ	199	213	412
	หมู่ที่ 25 บ้านนูลาว	304	250	554
	หมู่ที่ 26 บ้านป่าหวาย	108	177	285
	รวม	6,268	6,235	12,603
เสม็ด	หมู่ที่ 1 บ้านเสม็ด	390	378	768
	หมู่ที่ 2 บ้านโคกเพชร	632	663	1,295
	หมู่ที่ 3 บ้านเข็ยสะแก	344	375	719
	หมู่ที่ 4 บ้านหัววัว	531	563	1,094
	หมู่ที่ 5 บ้านละเบิกขาม	349	353	702
	หมู่ที่ 6 บ้านหนองขาหย่าง	448	486	934
	หมู่ที่ 7 บ้านโคกเพชร	371	363	734
	หมู่ที่ 8 บ้านหนองข่า	349	310	639
	หมู่ที่ 9 บ้านโคกใหญ่	506	505	1,011
	หมู่ที่ 10 บ้านโคกหัวช้าง	422	422	844
	หมู่ที่ 11 บ้านโคกเข้า	519	476	995
	หมู่ที่ 12 บ้านโคกตูม	226	205	431
	หมู่ที่ 13 บ้านโคกใหญ่	1,502	625	2,127
	หมู่ที่ 14 บ้านสนวน	417	447	864
	หมู่ที่ 15 บ้านสำโรง	363	380	743
	หมู่ที่ 16 บ้านศิลาทอง	423	422	845
	หมู่ที่ 17 บ้านไทยพัฒนา	403	433	836
	หมู่ที่ 18 บ้านเข็ยสะแก	316	298	614
	หมู่ที่ 19 บ้านโนนพลอย	320	314	634
	รวม	8,831	8,018	16,849
	รวมทั้งหมด	15,099	14,353	29,452

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง, 2553; องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด, 2553

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากเทคนิคการเรียกชื่อ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตำบลสะแกโพรง จำนวน 19 คน ได้แก่

(SH_1)	นายสุพิศ หลับรัมย์	(SH_2)	นายไพ ปลงรัมย์
(SH_3)	นายคำตัน คชเลิศ	(SH_4)	นายสนุก บรรดิษฐ์รัมย์
(SH_5)	นายนวน หงส์สุด	(SH_6)	นายสมพงษ์ บุญจันทิก
(SH_7)	นายสำลี มะหะรัมย์	(SH_8)	นายเกรีย อ่างรัมย์
(SH_9)	นายน้อย รักษา	(SH_10)	นางคำพวย คงเจริญ
(SH_11)	นางเทศ เข้มอ่อน	(SH_12)	นางพัชรินทร์ นิกุลรัมย์
(SH_13)	นางพัน อุไรรัมย์	(SH_14)	นางสมยีน หลับรัมย์
(SH_15)	นางบัววิภา พนารินทร์	(SH_16)	นางหนูรัตน์ ภิรมย์
(SH_17)	นางประหยัด ปะลูวันรัมย์	(SH_18)	นางสมจิตร ชมพูนุสมา
(SH_19)	นางจันทา คาอามาตย์		

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตำบลเสม็ด จำนวน 14 คน ได้แก่

(SH_20)	นายสุทนต์ นามขง	(SH_21)	นายวิจิต อ่างรัมย์
(SH_22)	นายรัตน์ รักษา	(SH_23)	นายมงคล กรินรัมย์
(SH_24)	นายพจน์ พลอยรัมย์	(SH_25)	นายศรี ทรงรัมย์
(SH_26)	นายบุญเลี้ยง อ่างรัมย์	(SH_27)	นายสุรัตน์ บัวรัมย์
(SH_28)	นายมงคล โอชารัมย์	(SH_29)	นายเต็ม อ่างรัมย์
(SH_30)	นายเพิ่ม เจริญรัมย์	(SH_31)	นางลำยอง อ่างรัมย์
(SH_32)	นางญาติกา อ่างรัมย์	(SH_33)	นางปราณีต ไชยศรีรัมย์

ภาคผนวก ง

แบบบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชื่อ-สกุล _____ เพศ _____ อายุ _____ ปี
วัน-เวลาที่จัดบันทึก _____ ผู้จัดบันทึก _____

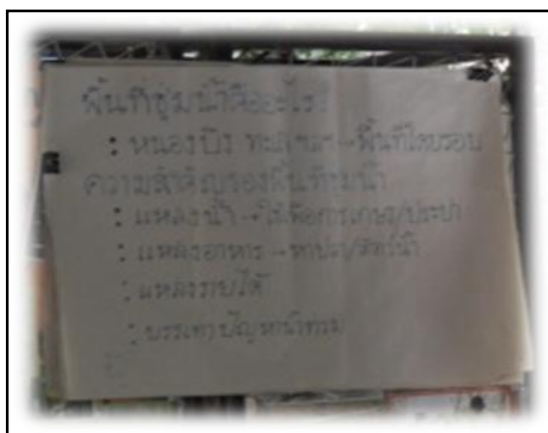
กิจกรรม	ระดับความสนใจ			
1. การให้ความรู้เกี่ยวกับความคุณค่าสำคัญ และประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	ไม่มี (0)
1.1 จำนวนครั้งที่เข้าร่วมประชุม				
1.2 ความสนใจ/ตั้งใจของผู้เข้าร่วมประชุม				
1.3 การซักถาม/โต้ตอบกับวิทยากร				
1.4 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง ผู้เข้าร่วมประชุม				
2. ฝ่าป่าชุมชน				
1.1 จำนวนครั้งที่เข้าร่วมประชุม				
1.2 ความสนใจ/ตั้งใจของผู้เข้าร่วมประชุม				
1.3 การซักถาม/โต้ตอบกับวิทยากร				
1.4 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง ผู้เข้าร่วมประชุม				
3. ชงระดมความคิด				
1.1 จำนวนครั้งที่เข้าร่วมประชุม				
1.2 ความสนใจ/ตั้งใจของผู้เข้าร่วมประชุม				
1.3 การซักถาม/โต้ตอบกับวิทยากร				
1.4 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง ผู้เข้าร่วมประชุม				

ภาคผนวก จ
ภาพกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

กิจกรรม “การให้ความรู้เรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ”

ภาพที่ 2-1 ผู้วิจัยแนะนำทีมวิจัย และแจกวัสดุประสงค์ของการประชุมระดมความคิดกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ภาพที่ 2-2 ประเด็นในการให้ความรู้เรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ

ภาพที่ 2-3 และ 2-4 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งใจฟังวิชาการเป็นอย่างดี

กิจกรรม “การให้ความรู้เรื่องคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ”

ภาพที่ 2-5 และ 2-6 ผู้วิจัยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ และเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 2-7 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านแผนที่พื้นที่ชุ่มน้ำจำลอง

ภาพที่ 2-8 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี

กิจกรรม “ผ้าป่าชุมชน” ในการประชุมระดมความคิดเรื่องเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ภาพที่ 2-9 และ 2-10 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตการจัดการในพื้นที่ที่พึงประสงค์

ภาพที่ 2-11 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านภาพจำลองพื้นที่ชุ่มน้ำ

**กิจกรรม “ระดมความคิด” ในการประชุมระดมความคิดเรื่องข้อกำหนดและตัวชี้วัด
ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ**

ภาพที่ 2-12 และ 2-13 ผู้วิจัยอธิบายวิธีการแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมระดมความคิด
และแจกอุปกรณ์ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ภาพที่ 3-14 และ 3-15 ผู้วิจัยเปิดประเด็นคำถามต่างๆ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้คิด วิเคราะห์เลือกหาข้อกำหนด
และตัวชี้วัดต่างๆ ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยทีมวิจัยมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนให้
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงพลังความคิด และคอยระงับการโต้เถียง เพื่อไม่ให้เสียบรรยากาศในการทำงานกลุ่ม

**กิจกรรม “ระดมความคิด” ในการประชุมระดมความคิดเรื่องข้อกำหนดและตัวชี้วัด
ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ**

ภาพที่ 2-16 และ 2-17 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ข้อกำหนดและตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตน โดยมีอิสระในการตัดสินใจอย่างเต็มที่

ภาพที่ 2-18 และ 2-19 ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มออกมาสรุปข้อกำหนดและตัวชี้วัด
ที่ได้จากการระดมความคิดร่วมกัน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

นางสาวอภิษฐา วงศ์ทองศรี

วัน เดือน ปีเกิด

7 สิงหาคม 2529

สถานที่เกิด

อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

ประวัติการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหิดล ศิลปศาสตรบัณฑิต

(ภาษาไทย)

พ.ศ. 2548-2551

มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

(การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)

พ.ศ. 2552-2555

แหล่งทุน

ทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์จากโครงการรักษ์ป่า

สร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง ของ

บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

ประจำปีการศึกษา 2554

ที่อยู่

69/203 หมู่ที่ 12 ถนนพุทธมณฑล สาย 3 ตำบล

ศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา จังหวัด

กรุงเทพฯ 10170

อีเมลล์: apichiez@gmail.com

การนำเสนอผลงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติและระดับนานาชาติ

การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ประจำปี 2555

หัวข้อชุมชนท้องถิ่นฐานรากการพัฒนา

ประชาคมอาเซียนมหาวิทยาลัยขอนแก่น,

16-19 กุมภาพันธ์ 2555